

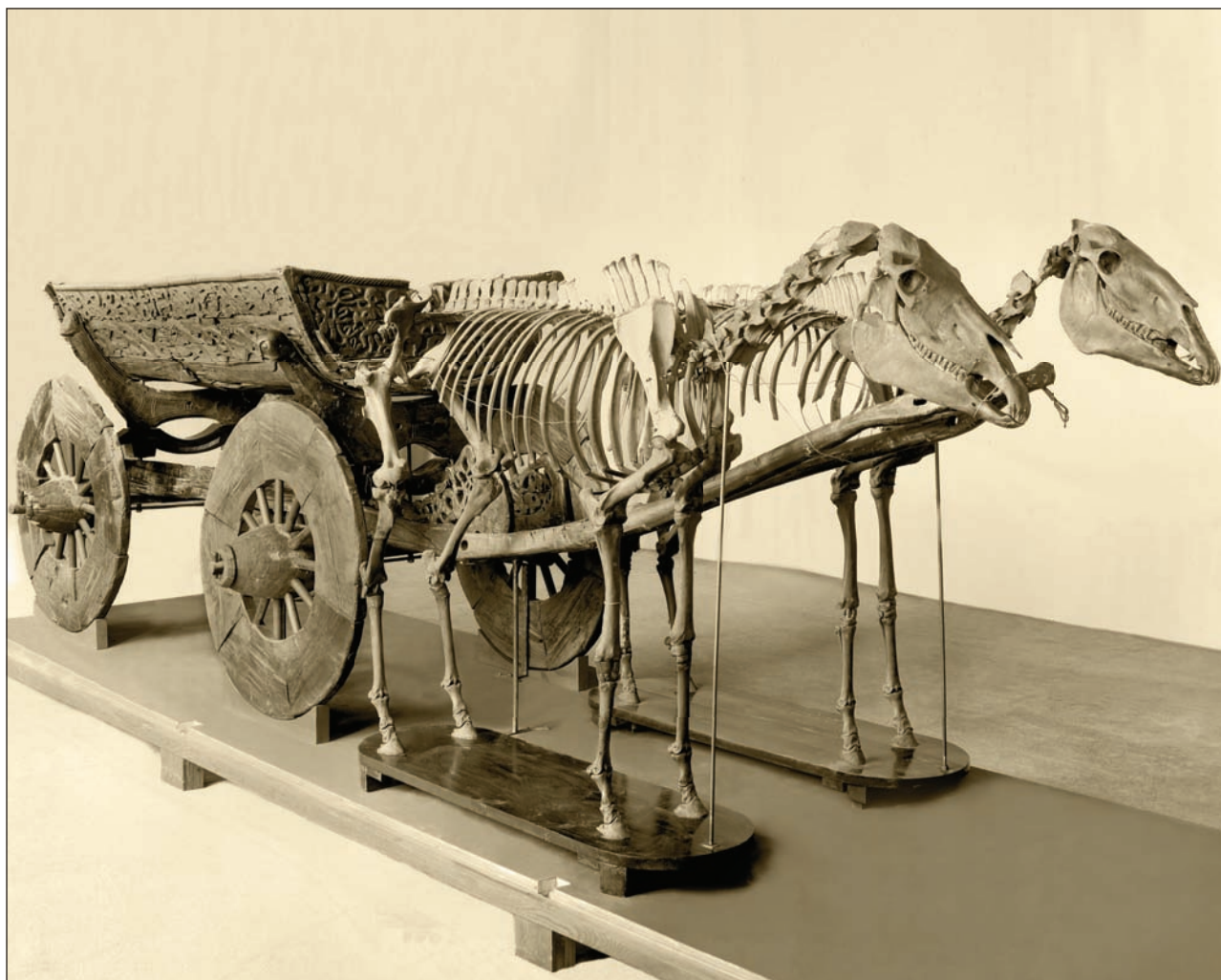

DET KONGELIGE
KUNNSKAPSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 15

(2007–2008)

Tingenes tale Universitetsmuseene

Innhold

1	Innledning og sammendrag	5	5.3	Høringsuttalelsene	27
1.1	Bakgrunn.	5	5.4	Departementets vurderinger.	28
1.2	NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet	5	5.5	Tiltak	31
1.3	Departementets vurdering og forslag.	6	6	Digitalisering	32
2	Samfunnsansvaret	9	6.1	Bakgrunn.	32
2.1	Bakgrunn.	9	6.2	NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet	32
2.2	Forskning, forvaltning og formidling	10	6.3	Høringsuttalelsene	33
2.3	Konsolidering av museer.	12	6.4	Departementets vurderinger.	33
3	Forskning	13	6.5	Tiltak	35
3.1	Bakgrunn.	13	7	Styring, organisering og ledelse	36
3.2	NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet	13	7.1	Bakgrunn.	36
3.3	Høringsuttalelsene	14	7.2	NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet	36
3.4	Departementets vurderinger.	15	7.3	Høringsuttalelsene	37
3.5	Tiltak	20	7.4	Departementets vurderinger.	38
4	Forvaltning av samlingene	21	7.5	Tiltak	40
4.1	Bakgrunn.	21	8	Bygg	42
4.2	NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet	21	8.1	Bakgrunn.	42
4.3	Høringsuttalelsene	22	8.2	NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet	42
4.4	Departementets vurderinger.	22	8.3	Høringsuttalelsene	42
4.5	Tiltak	25	8.4	Departementets vurdering	43
5	Formidling	26	8.5	Tiltak	46
5.1	Bakgrunn.	26	9	Økonomiske og administrative konsekvenser	47
5.2	NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet	26			

DET KONGELIGE
KUNNSKAPSDEPARTEMENT

St.meld. nr. 15

(2007–2008)

Tingenes tale

Universitetsmuseene

*Tilråding fra Kunnskapsdepartementet av 14. mars 2008,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Stoltenberg II)*

1 Innledning og sammendrag

1.1 Bakgrunn

Mange aktører har påpekt nødvendigheten av å utrede universitetsmuseenes situasjon nærmere. Blant annet fremmet Mjøsutvalget i NOU 2000: 14 *Frihet med ansvar. Om høgre utdanning og forskning i Norge* forslag om en utredning om universitetsmuseenes særlige stilling i forhold til andre museer. I Innst.S.nr. 46 (2000–2001) fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen, til St.meld. nr. 22 (1999–2000) *Kjelder til kunnskap og oppleving*, konstaterte komiteen at stortingsmeldingen bare behandlet museer som var tilknyttet Kulturdepartementet. Det ble i den forbindelse vist til Mjøsutvalgets forslag, og man forventet en videre oppfølging av dette. I Innst.S.nr. 110 (1999–2000) til St.meld. nr. 39 (1998–1999) *Forskning ved et tidskille* fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen, uttalte komiteen at det var viktig at universitetsmuseenes spesielle situasjon fikk den nødvendige oppmerksomheten i oppfølgingen av forskningsmeldingen, både når det gjaldt arbeidsvilkår og generell plass i kunnskapsallmenningen.

Riksrevisjonen pekte i Dok. nr. 3:9 (2003–2004) *Riksrevisjonens undersøkelse av bevaringen og sik-*

ringen ved fem statlige museer på at mange av samlingene ved universitetsmuseene ikke ble oppbevart under tilstrekkelig gode forhold, og at styringen av universitetsmuseene ikke var god nok.¹

1.2 NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet

Utdannings- og forskningsdepartementet satte høsten 2004 ned et utvalg som skulle utrede universitetsmuseenes rolle i den nasjonale museums politikken. Utvalget bestod av representanter fra universitetsmuseene, universitetene, berørte departementer og direktorater, nordisk museumssektor og fra samfunns- og næringsliv.

Utvalget overleverte sin innstilling, NOU 2006: 8 *Kunnskap for fellesskapet*, til Kunnskapsdepartementet 31. mars 2006. Utvalget anbefalte at de krittikverdige bevaringsforholdene som ble avdek-

¹ Dokument nr. 3:9 (2002–2003) «Riksrevisjonens undersøkelse av bevaringen og sikringen av samlingene ved fem statlige museer», overlevert Stortinget 16. september 2003. Omhandler følgende departementer: Kultur- og kirkedept., Utdannings- og forskningsdept. (2002–2005).

ket av Riksrevisjonen, måtte bedres gjennom tydeligere styringssignaler og en oppgradering av bygningsmessige forhold, herunder konservering og magasiner. Utvalget mente at det burde vurderes å innføre en finansieringsmodell som synliggjorde samlingsforvaltning og formidling, med vekt på bevaring, basisutstillinger og digitalisering. Videre anbefalte utvalget en konsentrasjon om kjerneområder ved museenes virksomhet; slike som samlinger, taksonomi, konservering, formidling, kulturminne- og naturforvaltning. Et knapt flertall av utvalgets medlemmer mente at universitetsmuseene ut fra organisatoriske hensyn burde løsrives fra universitetene. Flertallet var av den oppfatning at universitetsmuseenes oppgaver og ansvar som samfunnsinstitusjoner ikke var avhengig av fortsatt tilknytning til universitetene. Utvalgets mindretall mente derimot at universitetsmuseene spiller en avgjørende rolle i dokumentasjonen av – og forskningen på – natur- og kulturarv, og derfor bør fortsette som aktive deltakere i det brede, tverrfaglige kunnskapsnettverket mellom universitetene.

1.3 Departementets vurdering og forslag

Kunnskapsdepartementet har i dag ansvar for fem universitetsmuseer.² Universitetsmuseene spiller en avgjørende rolle i dokumentasjon av og forskning på natur- og kulturarv. Universitetsmuseene har lokale, regionale, nasjonale og internasjonale oppgaver. Som forskningsbaserte kunnskapsforvaltere har universitetsmuseene også et ansvar inn mot andre museer og skal ha nær kontakt med disse. Universitetsmuseenes rolle som arkiv og database for natur- og kulturminneforvaltningen må videreutvikles. Meldingen drøfter og foreslår en rekke tiltak nettopp for å styrke universitetsmuseene slik at de kan bli bedre i stand til å oppfylle sitt samfunnsansvar.

Forskning

Forskning og utviklingsarbeid (FoU) ligger til grunn for den systematiske utviklingen av de vitenskapelige samlingene, for universitetsmuseenes rolle som kunnskapsprodusenter, og for den allmennrettede forskningsformidlingen. Universi-

tetsmuseene har en sentral rolle i forskningen på kultur- og naturarv, og som kunnskapsleverandører til kulturminne- og naturforvaltningen. Oppdatert kunnskap er nødvendig for å kunne utføre disse funksjonene.

Både universitetsmuseene og landets øvrige museer har et stort behov for nyrekruttering av fagfolk innenfor områdene forskning, forvaltning og formidling. For at museene skal være i stand til å skjøtte sitt samfunnsansvar, er det en forutsetning at høyskoler og universiteter, inklusive universitetsmuseene, er i forkant når det gjelder utdanningen av folk til faglige stillinger og nøkkelposisjoner i disse institusjonene.

Departementet mener at universitetsmuseene i større grad må inngå i universitetenes strategiske forskningsplaner. Universitetsmuseene må på sin side utarbeide klare planer og faglige programmer for sin forskning som kan inngå i universitetenes planer, men også gi klarere retningslinjer for forvaltningsgenererte oppgaver. For at man skal kunne lykkes med dette, mener departementet at man vil være avhengig av styrket forskningsvirksomhet og forskningsledelse ved universitetsmuseene. For å styrke forskningen vil departementet be Norges forskningsråd om å utarbeide en nasjonal FoU-satsing rettet inn mot universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger. Departementet vil stimulere til økt satsing på digitaliserte fellesløsninger.

Samlingsforvaltning

Universitetsmuseenes samlinger danner utgangspunktet for tverrfaglig forsknings- og formidlingsvirksomhet. Samlingene er under kontinuerlig utvikling og utgjør ingen statisk kunnskapsbank. Det må legges til rette for at samlingene blir tilgjengelig ivaretatt, dokumentert og gjort tilgjengelige for både forsknings- og formidlingsformål.

Tilveksten til samlingene påvirkes av en rekke eksterne forhold. Innlemming av stadig nye objekter i samlingene medfører et langsiktig ansvar for konservering, sikring og tilgjengeliggjøring. Departementet mener derfor at det må utvikles samlingsplaner ved universitetsmuseene som må ses i sammenheng med universitetsmuseenes prioriterte områder for forskning, forvaltning og formidling.

Riksrevisjonen har påpekt at samlingene må sikres bedre. Departementet har allerede satt i gang tiltak for å bedre forholdene og vil følge opp gjennom økt fokusering på sikring og bevaring. Det er fastslått at det er et underskudd på konserveringskompetanse i Norge. Departementet vil

² Kulturhistorisk museum (KHM) og Naturhistorisk museum (NHM) v/Universitetet i Oslo, Bergen Museum (BM) v/Universitetet i Bergen, Vitenskapsmuseet (VM) v/NTNU og Tromsø Museum, Universitetsmuseet (TMU) v/Universitetet i Tromsø.

derfor vurdere å øke utdanningskapasiteten, for å dekke universitetsmuseenes egne behov, men også for å bidra til at behovet for konservatorer blir bedre dekket innenfor andre områder av museumssektoren.

Formidling

Universitetsmuseenes samlinger er primærkilder innenfor en rekke fagområder innen humaniora og naturvitenskap og for natur- og kulturminneforvaltning. Samlingene må derfor være lett tilgjengelige for forskningen og forvaltningen.

I tillegg til forskning og støtte til forvaltningen har universitetsmuseene en viktig oppgave i formidling overfor barn og unge spesielt, og for allmennheten generelt. Samlingene må derfor aktualiseres og gjøres tilgjengelige. Departementet mener at universitetsmuseene må styrke sin formidlingskompetanse og ta i bruk nye formidlingsformer, blant annet for å styrke sin formidling inn mot skolen og øke interessen for realfag. Et nærmere samarbeid med vitensentrene er én vei å gå. Departementet mener videre at universitetsmuseene må fornye sine basisutstillinger og ha planer for en løpende oppdatering av disse. Departementet vil gi støtte til vandreutstillinger. Universitetene bør bruke museene mer i sin formidling av forskningsresultater og som utstillingsvinduer for sin virksomhet. Departementet vil innføre nye økonomiske virkemidler for å styrke formidlingsvirksomheten.

Infrastruktur

Digitalisering av samlingene er en del av universitetsmuseenes infrastruktur. Digitaliseringen skal fremme forskning, forvaltning og formidling gjennom å gjøre samlingene bedre tilgjengelige. Materialet må også bearbeides og tilrettelegges for ulike målgrupper. Valg av databaser, tekniske løsninger og standarder må derfor være tilpasset disse formålene. Dette gjelder både i et regionalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv.

Selv om universitetsmuseene er kommet langt med digitalisering av samlingene gjennom prosjekter som MusPro (Museumsprosjektet) og videreføringen MUSIT (Universitetsmuseenes IT-organisasjon), mener departementet at dette arbeidet må forsterkes, og at det må settes i gang utviklingsarbeid for å øke tilgangen til det digitaliserte materialet. Departementet mener videre at materialet må legges bedre til rette for flere brukergrupper, og vil etablere et nasjonalt, digitalt universitetsmuseum (NDU). NDU vil bli bygd på universitetsmu-

seenes samlinger og materiale i museer med tilsvarende funksjoner. Departementet vil sette ned et utvalg for å utrede hvordan NDU best kan utvikles.

Det legges til grunn at universitetsmuseenes digitaliseringsarbeid vil være godt samordnet med det øvrige arbeidet som tar sikte på å gi digital tilgang til omfattende og varierte samlinger innenfor arkiv-, bibliotek- og museumsfeltet. Det gjelder i første rekke aktivitetene i de øvrige museene og kulturminneforvaltningen, men også det arbeidet som Nasjonalbiblioteket og Arkivverket utfører. Spesielt understrekes viktigheten av å etablere felles standarder på et overordnet nivå for datainnhold, dataformat og datautveksling. Det vises for øvrig til en stortingsmelding om digitalisering av kulturarv som Regjeringen vil legge fram i løpet av 2008.

Styring

Universitetsmuseene skal fortsatt være tilknyttet universitetene. Universitetsmuseene gir grunnlag for og utfører oppgaver for kultur- og naturvernforvaltningen. Universitetene og universitetsmuseene har også forpliktelser overfor øvrige museer. Etter departementets syn tilsier dette en tettere koordinering på myndighetsnivå og mellom Kunnskapsdepartementet, universitetene og universitetsmuseene. Departementet vil derfor ta initiativ til årlige møter med berørte departementer og myndigheter for et tettere og mer forpliktende samarbeid. Departementet vil videre ha møter med universitetene og universitetsmuseene for å få til et nærmere samarbeid og en bedre arbeidsfordeling. Kunnskapsdepartementet vil klargjøre samarbeid og arbeidsdeling mellom universitetsmuseene i en egen forskrift til universitets- og høyskoleloven. Universitetenes spesielle ansvar overfor sine museer og samarbeidet mellom dem vil også bli tydeliggjort i den løpende styringsdialogen. Departementet mener at universitetsmuseene ut fra sitt samfunnsansvar bør ha en bred ekstern representasjon i sine styrever.

Bygg

De fleste universitetsmuseene holder til i bygninger som ble reist i annen halvdel av 1800-tallet og tidlig på 1900-tallet, og er derfor lite egnet for å dekke de behovene moderne museer har i forhold til forskning, forvaltning og formidling. Kvaliteten på lagringsforholdene er varierende og mange av samlingene lagres spredt. Departementet har gitt øremerkede bevilgninger til samlingsforvaltning og sikring. Dette avhjelper situasjonen noe, men

det er nødvendig med nybygg og en større oppgradering av bygningsmassen for at universitetsmuseene skal bli i stand til å ivareta sitt samfunnsansvar på en fullgod måte. Departementet har derfor tatt initiativ overfor universitetene for å få fram planer for nybygg og oppgraderinger av eksisterende bygninger.

Økonomiske og administrative konsekvenser

Departementets ulike tiltak for å styrke forskning, samlingsforvaltning og formidling ved universi-

tetsmuseene gjennom programmer og byggetiltak vil ha økonomiske konsekvenser som må gjennomføres på en balansert måte over tid.

Departementet satser på å bruke etablerte strukturer for å gjennomføre tiltakene. De administrative konsekvensene vurderes som små.

2 Samfunnsansvaret

2.1 Bakgrunn

Ansvar for museene er fordelt mellom mange departementer i Norge. Et flertall av museene er underlagt Kultur- og kirke departementet. Kunnskapsdepartementet har det overordnede ansvaret for universitetsmuseene, som samlet sett har en rolle som nasjonalmuseer for naturhistorie og for kulturhistorie fra før reformasjonen. Universitets- og høyskoleloven legger et særskilt ansvar til universitetene i Bergen, Oslo, Tromsø og Trondheim for å bygge opp, drive og vedlikeholde museer med vitenskapelige samlinger.

Universitetsmuseene forvalter en del kunstgjenstander, et stort antall kulturhistoriske objekter, hovedsakelig fra førreformatorisk tid, og så godt som alt det naturhistoriske materialet som er samlet i Norge. Universitetsmuseene er samtidig forskningsinstitusjoner med oppgave å bygge opp og forvalte vitenskapelige natur- og kulturhistoriske samlinger samt å drive forskning og formidling knyttet til samlingene. Universitetsmuseene har generelt små forskningsmiljøer, og det er et stort potensial for mer forskningssamarbeid. Dette er utfordringer som for øvrig gjelder for store deler av norsk forskning og er nærmere omtalt i kapittel 3 om forskning.

Museene har et særlig ansvar for å sikre samfunnets behov for kunnskap om vår natur- og kulturarv. Forskningen er hovedsakelig basert på materielle levninger. Det kulturhistoriske materi-

ale inkluderer uerstattelig vitenskapelig kildemateriale for kunnskap om og innsyn i menneskenes liv og virke gjennom tidene. Fra tiden før skriftlige kilder foreligger, er det også de eneste kildene. På samme måte representerer de naturhistoriske samlingene uerstattelige kilder til kunnskap om endring i naturen i et langtidsperspektiv. Å oppdage, beskrive, tolke og formidle er grunnleggende forutsetninger for å skape ny forståelse for sammenhenger og mangfold i de natur- og menneskeskapte omgivelsene. Det er universitetsmuseenes oppgave å produsere kunnskap om dette for samfunnet.

I forskriftene til kulturminneloven er det lagt et spesielt ansvar til universitetsmuseer med kulturhistoriske samlinger og til Arkeologisk museum i Stavanger for forvaltningen av automatisk fredete kulturminner innenfor sine respektive geografiske områder. Disse museene er arkeologiske kompetansesentre for kulturminneforvaltningen og for gjennomføring av arkeologiske utgravninger. De

Boks 2.1 Kulturarv

Universitetsmuseene arbeider hovedsaklig med materiell kulturarv. De kulturhistoriske samlingene omfatter materiale, særlig fra førreformatorisk tid. Videre har museene samlinger innenfor etnografi, numismatikk, kirkekunst og nyere kulturhistorie. Tromsø museum har et særskilt ansvar for samiske etnografiske samlinger og arkiv og for nordområdenes materielle kulturarv.

Meldingen behandler denne delen av vår kulturarv.

Boks 2.2 Automatisk fredning og universitetsmuseenes rolle og ansvarsfordeling

Automatisk fredet er alle faste kulturminner eldre enn 1537 (dvs. fra før reformasjonen), alle samiske kulturminner eldre enn 100 år, alle stående bygninger fra 1537 til 1650 og alle skipsfunn (marinarkeologiske minner) eldre enn 100 år.

Universitetsmuseene har en rolle i forvaltningen av automatisk fredete arkeologiske kulturminner innenfor sine geografiske ansvarsområder. Disse er Kulturhistorisk museum (KHM), Bergen Museum, Vitenskapsmuseet og Tromsø Museum. De to sistnevnte har også ansvar for marinarkeologiske kulturminner i sitt distrikt. I tillegg til universitetsmuseene har Arkeologisk museum i Stavanger (AmS), Norsk sjøfartsmuseum (NSM) og Bergen sjøfartsmuseum tilsvarende rolle innenfor sine geografiske områder. Disse sorterer under Kultur- og kirke departementet.

driver i tillegg med kunnskaps- og metodeutvikling innenfor det arkologiske fagfeltet. De kulturhistoriske universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger forvalter arkeologiske gjenstander på statens vegne. Dette innbefatter konservering, magasinering, oppbevaring av dokumentasjonsmateriale, forskning og formidling.

De naturhistoriske samlingene spiller en avgjørende rolle i Regjeringens oppfølging av FN-konvensjonen om å ivareta biologisk og geologisk mangfold. De naturhistoriske samlingene er den mest omfattende dokumentasjonen av artsmangfoldet på norsk territorium. Samlingene og registrene ved disse museene er ikke bare en viktig nasjonal kilde, men også en internasjonal kunnskapskilde om biodiversitet, og er en viktig leverandør av digitaliserte data om biologiske arter til den nasjonale Artsdatabanken.

Boks 2.3 Om forvaltningsgravinger

Dersom det skal gjøres inngrep i automatisk fredete kulturminner må man søke Riksantikvaren om dispensasjon. Universitetsmuseene, Arkeologisk museum i Stavanger eller sjøfartsmuseene forbereder saken for Riksantikvaren og avgir en faglig tilråding basert på kulturminnenes verneverdi. Museene oversender samtidig en prosjektplan og et budsjett for en eventuell arkeologisk undersøkelse. Dersom Riksantikvaren fatter vedtak om arkeologiske utgravinger, forutsettes det at museene foretar arkeologiske undersøkelser i henhold til de vilkår Riksantikvaren har satt for innvilgelse av dispensasjon. Arkeologiske utgravinger bekostes normalt av utbygger. I utgravingsbudsjetter inngår de utgifter som følger av arbeidet; lønn og drift av prosjektet, både planlegging, gjennomføring i felt og etterarbeid. Prosjektet er endelig avsluttet når materialet er hylleklart, dvs. gjenstander er ferdig konserverte og all dokumentasjon er klar til arkivering. Årlig gjennomføres på landsbasis utgravinger for mellom 50 og 100 millioner kroner. Omfanget varierer fra år til år, avhengig av utbyggingsaktiviteten i samfunnet.

2.2 Forskning, forvaltning og formidling

Forskningen

Forskning og utviklingsarbeid (FoU) ligger til grunn for den systematiske utviklingen av de vitenskapelige samlingene, for museenes rolle som kunnskapsprodusenter i kulturminne- og naturforvaltningen og for den allmennrettede forskningsformidlingen. På bakgrunn av at universitetsmuseene forvalter vesentlige deler av landets natur- og kulturarv, har de fått en sentral rolle som kunnskapsleverandør til kulturminne- og naturforvaltningen. Oppdatert og fornyet kunnskap er nødvendig for å kunne utføre disse funksjonene.

Universitetsmuseenes vitenskapelige samlinger danner basis for museenes egen forskning på natur- og kulturarv, men også for andre forskere ved andre museer og ved universiteter i inn- og utland. Forskere i den eksterne instituttsektoren har også behov for universitetsmuseenes vitenskapelige samlinger og langtidsserier. Som del av universitetssystemet er universitetsmuseene deltakere i et bredt tverrfaglig kunnskapsnettverk. Disse kunnskapsnettverkene ved universitetene er en viktig ressurs for landets samlede museumslandskap. Det er en utfordring å aktivisere disse kunnskapsmiljøene til beste for museer med mindre vitenskapelig virksomhet, for forvaltningen og for forskningsmiljøer nasjonalt og internasjonalt.

Både universitetsmuseene og landets øvrige museer har et stort behov for nyrekruttering av fagfolk innenfor områdene forskning, forvaltning og formidling. For at museene skal være i stand til å skjøtte sitt samfunnsansvar, er det en forutsetning at høyskoler og universiteter, inklusive universitetsmuseene, er i forkant når det gjelder utdanning av folk til faglige stillinger og nøkkelposisjoner til disse institusjonene. Undervisningen som foregår ved universitetsmuseene og ved fakultetene ved universitetene, er utgangspunktet for å sikre en slik utvikling.

Norge forvalter en beskjeden del av jordas planter og dyr. Vi har imidlertid en variasjon i klima, topografi og arealbruk som er unik i europeisk og global sammenheng. Vi har store utfordringer i nordområdene og et spesielt ansvar for enkelte arter av stor biologisk og/eller økonomisk betydning. Kartlegging og forskning er avgjørende for å forstå endringene i naturen.

Arkeologiske utgravinger og kulturhistorisk forskning har endret vår kunnskap om landets eldste historie på viktige felter, så som bosettingshistorie og bebyggelsesarkeologi, utmarksbruk og

steinalder. Kulturhistorisk forskning er viktig for å kunne se nåtiden i en større sammenheng, samtidig som den gir påminnelser om at nåtidige problemstillinger sjelden er grunnleggende nye eller helt annerledes i sin karakter enn fortidens.

Forvaltning av samlingene

Samlingene representerer en organisert kunnskapsoppbygging, og er ofte den eldste, og mange ganger også den eneste, dokumentasjon på et gitt område. Samlingene er under stadig utvikling. Det er mange eksempler på at samlingene har fått fornyet aktualitet etter hvert som vitenskapen utvikler seg og nye teknikker blir tilgjengelige. Samlingene er derfor ikke bare et deponi, men en potensiell kilde til ny kunnskap for senere forskergenerasjoner.

Kunnskapen som formidles og utvikles i et museum, har en materiell basis. Det gjør at museenes samlinger må utvikles, ivaretas, dokumenteres og tilgjengeliggjøres på best mulig måte. Det å stille spørsmål om hva en skal ta vare på, og begrunne valgene blir en stadig viktigere oppgave

Boks 2.4 Norsk Rødliste og svarteliste

Norsk Rødliste

Norsk Rødliste 2006 er en oversikt over arter som vurderes å ha begrenset levedyktighet i Norge over tid. Listen omfatter Norge med havområdene og Svalbard. Norsk Rødliste 2006 er utarbeidet av 23 ekspertkomiteer under ledelse av Artsdatabanken. Vurderingene er basert på Den internasjonale naturvernorganisasjonen (IUCN) sine kriterier. Til sammen er 3886 arter rødlistet og 1988 arter er vurdert å være truet.

Norsk svarteliste

Norsk svarteliste 2007 er den første offisielle oversikten over fremmede arter i Norge. Av 2483 kjente, fremmede arter, er 217 risikovurdert. 93 av disse utgjør en høy økologisk risiko. Svartelisten er primært utarbeidet for å bidra til en kunnskapsbasert forvaltning av biologisk mangfold. Den har også som mål å spre kunnskap om fremmede arter til relevante målgrupper i samfunnet og til allmennheten for øvrig. Norsk svarteliste er utarbeidet av Artsdatabanken i samarbeid med eksperter fra relevante vitenskapelige institusjoner.

for museene. Fortiden kan bli sett og vurdert på ulike måter. Valg av perspektiv blir derfor helt avgjørende. Et viktig spørsmål er hva man ønsker å verne, og hvilke ressurser samfunnet kan avsette til dette formålet.

For samlingene ved de kulturhistoriske museene er det materiale fra eksterne prosjekter, særlig forvaltningsgravinger, som dominerer tilveksten. Dette omfatter materiale fra museenes egne utgravinger og materiale som museene plikter å overta etter at Norsk Institutt for Kulturminneforskning har gjennomført sine arkeologiske utgravinger. Løse kulturminner er statens eiendom. Universitetsmuseene plikter å ta imot og forvalte disse. Universitetsmuseene rapporterer om at det har vært en økning i innkomne løse kulturminner de senere år.

I tillegg til det de naturhistoriske museene selv samler inn av materiale, kommer tilveksten fra private, fra instituttsektoren og fra universitetsinstitutter. Flere av de naturhistoriske museene overtar jevnlig materiale fra eksterne forskningsprosjekter eller institusjoner som Norsk institutt for skog og landskap, Planteforsk, Havforskningsinstituttet, Norsk Institutt for Naturforskning, Norges Geologiske undersøkelser og Norsk Polarinstitutt.

Formidling

Museenes legitimitet som samfunnsinstitusjoner hviler blant annet på at kunnskap om samlingene aktualiseres og gjøres tilgjengelig. Gjennom god formidling i museene kan kunnskap om egen og andres kultur, om naturmiljø og naturressurser og om sammenheng mellom natur og kultur bli visualisert og levendegjort.

I formidlingssammenheng kan museene vise autentiske gjenstander. Ingen annen formidlingsform kan erstatte dette fullt ut. Likevel må museene erkjenne at ingen formidlingskanal når så bredt ut som Internett, og her ligger det store uutnyttede muligheter.

Universitetsmuseene forvalter samlinger og fagkunnskaper som det er av stor betydning å nå ut med, og i særlig grad til den oppvoksende generasjon. Kulturhistorisk kunnskap er viktig for å forstå samfunnet og de kulturmøter som finner sted nasjonalt og internasjonalt. En bred, allmenn forståelse av ressursprosjekt, endringskrefter og naturmiljøets sårbarhet er en betingelse for en forsvarlig, bærekraftig utvikling. Universitetsmuseene har en særlig viktig oppgave i formidling overfor barn og unge. De har en særlig forpliktelse inn mot opplæringssektoren gjennom å bidra til å realisere målene i generell del av læreplanen og for

å oppfylle målene i læreplanene på de ulike trinnene i Kunnskapsløftet.

Desentralisert nasjonalmuseum for førreformatorisk og naturhistorisk materiale

De kulturhistoriske samlingene ved universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger fungerer samlet sett som et desentralisert nasjonalmuseum for førreformatorisk materiale. De naturhistoriske samlingene har en tilsvarende funksjon. For at museene samlet skal fungere mer effektivt, er det behov for å samordne en rekke av deres oppgaver knyttet til standardisering og tilgjengeliggjøring av data, formidling og forvaltning. Videre vil en mer systematisk arbeidsdeling være hensiktsmessig for å skape robuste forskningsmiljøer på nasjonalt nivå. I denne stortingsmeldingen foreslås en rekke tiltak knyttet til samordning og arbeidsdeling mellom museene. Disse tiltakene omfatter også Arkeologisk museum i Stavanger. Det er foreslått et nasjonalt digitalt universitetsmuseum avsatt pott til formidlingsformål og oppretting av strategisk forskningsprogram for universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger.

2.3 Konsolidering av museer

Kultur- og kirkedepartementet har de senere årene gjennomført en omfattende museumskonsolidering med tanke på å skape færre, men faglig sett mer solide institusjoner.

Det er flere steder i meldingen påpekt behovet for bedre og mer systematisk samhandling mellom universitetsmuseene og de øvrige museene. I Stavanger og Tromsø er det satt i gang interessante prosesser som blant annet ser på om det er muligheter for en nyskapende organisering av museene i de to byene, der både universitetstilknytningen og tilknytningen til Kultur- og kirkedepartementets nasjonale museumsnettverk sikres. Så snart resultatene fra disse prosessene foreligger, vil Kunnskapsdepartementet og Kultur- og kirkedepartementet vurdere hvordan en framtidig organisering av de aktuelle museene kan fremme et solid og faglig sterkt museumsmiljø. Herunder skal også universitetstilknytning for Arkeologisk museum i Stavanger vurderes.

3 Forskning

3.1 Bakgrunn

Forskning og utviklingsarbeid (FoU) ligger til grunn for den systematiske utviklingen av de vitenskapelige samlingene, for museenes rolle som kunnskapsprodusenter i kulturminne- og naturforvaltningen og for den allmennrettede forskningsformidlingen. Oppdatert og fornyet kunnskap er nødvendig for å kunne utføre disse funksjonene.

Universitetsmuseene har et stort behov for rekruttering av nye fagfolk til å fylle framtidige stillinger innenfor virkeområdene forskning, forvaltning og formidling. For at universitetsmuseene skal være i stand til å skjøtte sitt samfunnsansvar og sikre sine forskningsoppgaver, er forutsetningen at høyskoler og universiteter er i forkant når det gjelder utdanning av folk til nøkkelposisjoner innenfor disse institusjonene.

Målt i antall objekter forvalter de fem universitetsmuseene i underkant av 50 % av de kulturhistoriske og rundt 95 % av de naturhistoriske samlingene i Norge. Det er også en viktig samfunnsoppgave at museene nyttiggjør seg dette materialet. En utfordring for universitetsmuseene er å identifisere viktige satsingsområder hvor det er forskningsbehov. Det er også en utfordring for museene å forankre satsingsområdene i strategiske planer og utarbeide faglige program for disse områdene.

3.2 NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet

3.2.1 Utvalgets syn

Utvalget peker på at den vitenskapelige spesialkompetansen ved universitetsmuseene har utviklet seg over tid og ikke representerer noen formalisert arbeids- og ansvarsfordeling. Det mener at en mer systematisk arbeidsdeling vil være hensiktsmessig for å skape robuste miljøer.

Utvalget oppfatter forskning og utviklingsarbeid som grunnleggende aktiviteter ved universitetsmuseene og som skal støtte opp under de andre hovedområdene av virksomheten: samlingsforvaltning og formidling, samt sikring av best mulig kunnskapsgrunnlag for kulturminneforvaltning og naturforvaltning.

Utvalget mener at museene enda tydeligere enn i dag bør prioritere en FoU-virksomhet som retter seg mot samlinger og samlingsforvaltning, formidling, kulturminne- og naturforvaltning.

Utvalget viser til at sentrale deler av den vitenskapelige virksomheten ved museene ikke fanges opp av de gjeldende tildelingskriteriene i finansieringsmodellen.

Utvalget peker på at de naturhistoriske museumsmiljøene publiserer mer enn de kulturhistoriske og publikasjonene er i større grad kvalitets-sikret gjennom fagfellevurdering, noe som gir flere tellende artikler.

Utvalget mener at de kulturhistoriske museene bør søke å endre publiseringsmønsteret mer i retning av de kriterier som er tellende i dagens finansieringsmodell. Samtidig advarer de mot at for sterke forskningsambisjoner kan svekke formidlingsarbeidet og samlingsforvaltningen både ved de naturhistoriske og kulturhistoriske museumsmiljøene. Etter utvalgets oppfatning må det være en særlig utfordring for universitetsmuseene å krysse de tradisjonelt opptrukne grensene mellom natur- og kulturhistorien.

Utvalget trekker spesielt fram fire ulike relasjoner mellom universitetsmuseene og FoU-arbeid:

- Museer som ressurs for forskning (tilrettelegging av samlinger som kildemateriale, herunder tilgjengeliggjøring, dokumentasjon, brukervennlig digitalisering, m.m.).
- FoU som en integrert del av museumsvirksomheten (herunder ulike typer forvaltningsrettet forskning).
- FoU som støtter opp under museumsvirksomheten (museumspedagogikk, museumsadministrasjon, konserverings- og bevaringsteknologi, søke- og feltarbeidsteknikker, IT-teknologi, m.m.).
- Museer som objekt for forskning (museet som kunnskapsprodusent, samfunnsinstitusjon, identitetssymbol i et flerkulturelt samfunn).

Utvalget peker på at universitetenes strategiske dokumenter og forskningsplaner i liten grad omtaler universitetsmuseenes FoU-virksomhet og fagkompetanse. Det mener at universitetsmuseene må utvikle en tydelig forskningsprofil basert på

samlingsspesifikke og forvaltningsrelaterede problemstillinger, som dermed setter museene i stand til å løse sitt samfunnsoppdrag på en best mulig måte.

Utvalget mener at integrering og samarbeid mellom universitetsinstituttene og universitetsmuseene på mange områder kunne vært langt tettere og bedre utviklet. Det mener at fagmiljøene innenfor universitetet i høyere grad bør samarbeide om komplementær kompetanseutvikling. Det vises til at universitetsmuseene generelt sett har små fagmiljøer som vil kunne tjene på å inngå i samarbeid og nettverk også utover egen institusjon.

3.2.2 Utvalgets anbefalinger

Utvalget anbefaler at:

- Universitetsmuseene må styrke forskningsledelsen og utvikle klare prioriteringer og planer for FoU-arbeidet.
- FoU ved universitetsmuseene må konsentreres om kjerneområder ved museenes virksomhet (samlinger, taksonomi, konservering, formidling, kulturminne- og naturforvaltning).
- Universitetsmuseene bør prioritere å bevare den kompetansen som er unik ved hvert enkelt museum, og unngå unødvendige faglige overlappinger med andre universitetsmuseer og universitetsmiljøer.

For kunnskapsutviklingen spesielt rettet mot natur- og kulturminneforvaltningen anbefaler utvalget at:

- I samarbeid med regional kulturminneforvaltning og universitetsinstituttene bør museene utvikle faglige programmer med bakgrunn i behovene for kunnskapsutvikling og utvikling av adekvate prosjekterings-, utgravings- og dokumentasjonsmetoder.
- Ved større utgravninger bør museene vurdere hvordan det kan legges til rette for videre forskning på materialet.
- Det bør etableres faglige kompetansenettverk mellom museene og øvrige institusjoner innenfor kulturminneforvaltningen for å få en effektiv utnyttning av spisskompetanse.
- Universitetsmuseene bør ha i fokus å sikre taksonomisk kompetanse og å videreutvikle de naturhistoriske samlingene.
- Universitetsmuseene bør samarbeide om å tilrettelegge informasjon om Norges biologiske mangfold med utgangspunkt i de naturhistoriske samlingene. Informasjonen må være tilrettelagt slik at den støtter standard utvekslingsformater.

3.3 Høringsuttaalelsene

Det varierer i hvilken grad høringsinstansenes merknader kan relateres til de konkrete forslagene i NOUen. Det er derfor ikke gitt tall for hvor mange som støttet de ulike forslagene i dette og de øvrige kapitlene.

Høringsuttaalelsene støtter forslaget om styrket forskningsledelse og klarere planer for FoU-arbeidet. Flere påpeker behovet for å knytte planene opp mot universitetenes sentrale forskningsstrategier og for å styrke styringsdialogen med universitetets ledelse. *Riksantikvaren* er blant dem som etterspør styring av forskningen. Siden 2001 har Riksantikvaren bidratt økonomisk til museenes arbeid med utvikling av faglige programmer. *Forskningsrådet* uttaler at et strategisk museumsprogram kan, med utgangspunkt i museenes strategiske planer, stimulere til forskning og formidling i samarbeid mellom universitetsmuseene, universitetsinstitutter og eventuelt andre forskningsinstitusjoner og museer.

ABM-utvikling støtter utvalgets forslag om konsentrasjon omkring samlingene, taksonomi, kon-

Figur 3.1 Taxidermistlærling preparer rådyr.

Foto: Per Aas. Naturhistorisk museum, Oslo

servering, formidling og kulturminne- og naturforvaltning. De øvrige høringsuttalelsene fastslår at forskning fortsatt må være en kjerneoppgave for universitetsmuseene. De framhever at verken samlingsutvikling, samlingsforvaltning eller formidling kan ses løsrevet fra forskning. Kulturminne- og miljøvernforvaltningen advarer mot å forlate ambisjonene om forskningsbasert samlingsforvaltning og uttaler at dette vil svekke samlingenes verdi over tid.

Riksantikvaren påpeker at samfunnet investerer store summer i utgravinger av arkeologisk materiale. Uten direkte kobling til aktive forskningsmiljøer vil samlingene i større grad bli passive instanser for lagring av gjenstander og rapporter. *Riksantikvaren* mener at en underliggende forutsetning for at universitetsmuseene skal kunne ivareta ansvaret etter kulturminneloven, er at de som leder arbeidet ved museene, har den nødvendige forskningsmessige kompetansen. *Miljøverndepartementet* understreker rollen universitetsmuseene har som kunnskapsleverandører til miljøforvaltningen, og at forskningsresultater benyttes som grunnlag for politikkkutforming, regelverksutforming og forvaltning. Både *Miljøverndepartementet* og *Riksantikvaren* påpeker viktigheten av å fremme tverrfaglighet mellom natur- og kulturarvfeltet, og at dette vil styrke begge fagområder.

Riksantikvaren og *Artsdatabanken (ADB)* peker på at fagmiljøene ved universitetsmuseene er av stor betydning for den kulturhistoriske og den naturvitenskapelige kunnskapsproduksjonen. De etterspør en nasjonal politikk på feltet. *ADB* mener at Kunnskapsdepartementet må bidra til at biosystematikk/taksonomi blir tilstrekkelig prioritert, og foreslår konkret at Kunnskapsdepartementet og Miljøverndepartementet i samråd bør vurdere etablering av et artsprosjekt som sikrer et godt norsk samarbeid med satsingen i det svenske «Artsprosjektet». *ADB* viser til at de er avhengige av at de naturhistoriske museene har evne og vilje til å tilrettelegge sin kunnskap, slik at de kan lykkes med det mandatet Kunnskapsdepartementet har gitt dem. *Samarbeid for biologisk mangfold (SABIMA)* ønsker en særskilt satsing for å styrke kompetansen om artene. *SABIMA* mener det bør settes i gang et større artsprosjekt, i sammenheng med Sveriges storsatsing.

3.4 Departementets vurderinger

3.4.1 Museene må utvikle faglige programmer for sin forskning

Forskningsvirksomheten er helt avgjørende for universitetsmuseenes virksomhet. Forskningen er bærebjelken ved universitetsmuseene. Verken samlingsutvikling eller samlingsforvaltning kan ses løsrevet fra forskning. Samlingenes vekst bør være knyttet til prioriteringer for den kultur- og naturhistoriske forskningen. Dette er synspunkter som mange av høringsinstansene har vektlagt. De sentrale aktørene på feltet advarer mot å forlate ambisjonene om forskningsbasert samlingsforvaltning og uttaler at dette over tid vil svekke samlingenes verdi.

Departementet deler dette synet og slår fast at forskning skal være en kjerneoppgave ved universitetsmuseene. Som utvalget peker på, har universitetsmuseene en utydelig eller manglende plass i universitetenes overordnede forskningsplaner. Kunnskapsdepartementet mener at universitetsmuseene i større grad bør integreres i universitetenes strategier og prioriteringer for forskning.

Både utvalget og høringsuttalelsene peker på at det er for lite samarbeid mellom forskerne ved museene og ved fakultetene. Kunnskapsdepartementet er enig i dette og mener at universitetene i større grad bør benytte seg av universitetsmuseenes kompetanse, og omvendt. Fagmiljøene innenfor universitetet bør i større grad samarbeide om undervisning og forskning. Med mer samarbeid mellom universitetsmuseene og fakultetene om undervisning og med mer undervisning ved museene vil interessen for fagene ved museene kunne øke. Dette vil igjen kunne styrke rekrutteringen. Universitetsmuseene har generelt sett små fagmiljøer som vil kunne tjene på å inngå i samarbeid og nettverk også utover egen institusjon.

Kunnskapsdepartementet har fått inntrykk av at det i vekslende grad ligger strategiske planer og faglige programmer til grunn for universitetsmuseenes forskning. Departementet ser behovet for å styrke faglig ledelse og styring ved universitetsmuseene. Fagevalueringer som Norges forskningsråd har gjennomført, peker på at det er mange små og fragmenterte forskningsmiljøer i Norge, svak faglig ledelse og manglende langsiktig planlegging. Universitetsmuseene skiller seg således ikke ut fra mange av de øvrige forskningsmiljøene i Norge.

Utvikling av gode forskningsmiljøer forutsetter strategisk planlegging, organisering og aktiv forskningsledelse. Gjennom utarbeiding av planer for FoU-arbeidet og faglige programmer legges førin-

ger på prioriteringer i egen FoU-virksomhet, på ressurser og personale. Som det framgår av høringsuttalelsene, har Riksantikvaren bevilget midler til utvikling av faglige programmer ved de kulturhistoriske museene. Foreløpig kjenner Kunnskapsdepartementet bare til at Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo har utviklet et slikt program.

Kunnskapsdepartementet ser arbeidet med faglige programmer som viktig. Det forutsetter at alle universitetsmuseene utvikler slike planer, og at aktuelle institutter ved universitetene trekkes med i utviklingen av planene. De faglige programmene må være basert på eksisterende kunnskap om og analyse av bestanden av kulturminner og kulturhistorien i det aktuelle området. På bakgrunn av en slik analyse skal de skissere hvilke kunnskapsområder som bør prioriteres med hensyn til videre forskning. De naturvitenskapelige museene bør utvikle tilsvarende faglige program-

mer basert på sine forskningsprioriteringer innenfor sine fagområder.

Kunnskapsdepartementet mener at universitetsmuseene må styrke sin forskningsledelse og sine forskningsprioriteringer og utvikle planer og programmer for forskningen. Kunnskapsdepartementet vil legge føringer i forhold til dette i tildelingsbrevene, men tiltakene må utvikles ved det enkelte universitet.

3.4.2 Nasjonal FoU-satsing rettet mot universitetsmuseene

Det er stort potensial for mer forskningssamarbeid og også tydeligere arbeidsdeling mellom museene på nasjonalt nivå. Dette er nødvendig for å skape robuste miljøer. Spørsmålet har vært diskutert i Universitets- og høyskolerådets museumsutvalg uten at det foreløpig er tatt noe særlig initiativ for en samlet styrking av forskningsaktiviteten.

Tildelinger fra Norges forskningsråd og EU er en indikator på kvalitet i forskningen. For å nå opp i konkurransen om eksterne forskningsmidler, og da særlig NFR- og EU-midler, blir det stadig viktigere å bygge opp sterke forskergrupper. Universitetsmuseene har generelt sett små fagmiljøer som vil kunne tjene på å inngå i samarbeid og nettverk også utover egen institusjon. For at universitetsmuseene skal framstå som attraktive samarbeidspartnere internasjonalt, kan de ikke framstå som enkeltforskere men som deltakere i et samlet forskningsmiljø.

Tall fra Norges forskningsråd viser at universitetsmuseene ikke skiller seg fra andre deler av universitets- og høyskolesystemet med hensyn til andel innvilgede prosjektsøknader og andel innvilgede prosjektmidler.

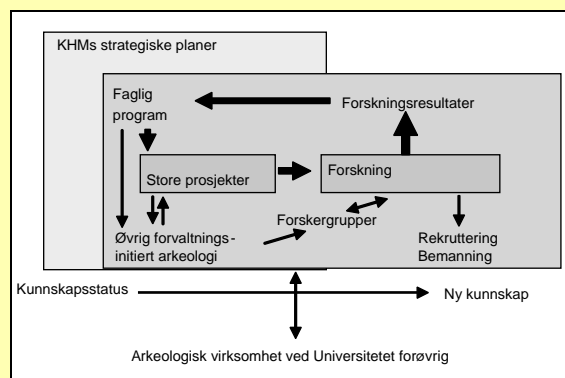
Det er imidlertid stor variasjon i hva universitetsmuseene søker støtte til. Omtrent halvparten av søknadene faller innenfor fri prosjektstøtte. Universitetsmuseene søker i liten grad om støtte til større prosjekter og forskningssamarbeid. Tabellen nedenfor viser også at det er stor forskjell mellom aktiviteten i det naturhistoriske og det kulturhistoriske området. I tidsrommet 2001 til 2007 gjaldt 82 % av søknadene fra universitetsmuseene til Norges forskningsråd naturhistorisk forskning. 88 % av innvilgede søknader og innvilgede beløp var til naturhistorisk forskning.

I 2000 ble det foretatt en internasjonal biofagevaluering av norsk biologisk forskning i regi av Norges forskningsråd. Biofagevalueringen (2000–2001) påpekte at systematikk og taksonomi står svakt, og at det er behov for å styrke dette faget i

Boks 3.1 Faglige programmer ved KHM

Det museet som til nå har kommet lengst i arbeidet med faglige programmer, er Kulturhistorisk museum (KHM). Utarbeidningen av programmene ved KHM er forankret i museets forskningsstrategiske plan og er ett av flere tiltak som museet har i verksatt for å styrke den forvaltningsinitierte utgravningsvirksomheten. Gjennom programmet har museet identifisert fire satsingsområder:

- steinalderen i Østlandsområdet,
- bebyggelse, gårdsutvikling og jordbruks-historie i forhistorisk tid og middelalder,
- jernutvinning og fangst i jernalder og middelalder,
- bergkunst.

Figur 3.2 Faglige programmer

Illustrasjon: Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Norge. Den påfølgende Biofagplanen (2003) konkluderte med at systematikk og taksonomi er felt der det er hensiktsmessig med en nasjonal og nordisk arbeidsdeling. Svakheterne ble blant annet knyttet til fragmenterte forskningssystem, lavt finansieringsnivå for grunnforskning, programstyrt forskning framfor forskningsinitierte prosjekter, utilstrekkelig forskningsledelse og strategisk planlegging.

Norge har forpliktet seg til å følge en rekke internasjonale konvensjoner om beskyttelse av biologisk mangfold, og en forutsetning for å oppfylle slike forpliktelser er et oppdatert kunnskapsgrunnlag om mangfoldet av arter og naturtyper og på hvilke områder mangfoldet er truet. Biofagplanen fastslår at biosystematikk er helt grunnleggende for å kunne forstå og forvalte vårt biologiske mangfold. Uten grunnleggende kunnskap om slektskapsforholdet mellom organismer, artsavgrensningene, navnsetting og identifikasjon er det lite grunnlag for å diskutere hvorvidt enkelte arter går tilbake eller står i fare for å bli utryddet. De naturhistoriske miljøene ved universitetsmuseene utfører taksonomisk forskning og forvalter type-

samlinger med viktige referanser. De siste tiårene har det vært mangelfull rekruttering til de taksonomiske fagmiljøene. For enkelte taksonomiske grupper haster det med å sikre nyrekruttering. Kunnskapsdepartementet ser det som svært nødvendig at man på nasjonalt plan sikrer den taksonomiske kompetansen ved universitetsmuseene. Denne kompetansen er en forutsetning for å bygge opp gode og representative naturhistoriske samlinger og for å gjøre samlingene anvendbare for forvaltning, formidling og forskning. Til sammenlikning er rekruttering til disse fagmiljøene i Sverige blitt styrket gjennom «Artsprosjektet» – et omfattende og langsiktig prosjekt for å skape et referanseverk om alle Sveriges arter.

Etter hva Kunnskapsdepartementet kjenner til, er det ikke foretatt fagevalueringer knyttet til de kulturhistoriske forskningsmiljøene. Tallene fra Norges forskningsråd viser at de kulturhistoriske museene i mindre grad søker midler og får innvilget færre midler til forskning fra Norges forskningsråd enn de naturhistoriske museene. Dette samsvarer med funnene i undersøkelsen som ble bestilt som bakgrunnsmateriale til NOU 2006: 8

Tabell 3.1 Søknader og bevilgninger til Norges forskningsråd i perioden 2001–2007, fordelt på institusjon og fagretning

	Fagretning	Søkt (antall)	Søkt beløp år 1 (1000 kr)	Innvilget (antall)	Innvilget beløp år 1 (1000 kr)
Bergen Museum	Kulturhistorisk	5	6 616	1	33
	Naturhistorisk	16	21 255	4	1 034
<i>Sum Bergen Museum</i>		<i>21</i>	<i>27 871</i>	<i>5</i>	<i>1 067</i>
Kulturhistorisk museum	Kulturhistorisk	16	11 900	3	3 083
Naturhistorisk museum	Naturhistorisk	101	104 638	26	15 728
Arkeologisk museum i Stavanger	Kulturhistorisk	7	3 124	0	0
Vitenskapsmuseet	Kulturhistorisk	4	5 529	0	0
	Naturhistorisk	54	63 055	11	10 572
<i>Sum Vitenskapsmuseet</i>		<i>58</i>	<i>68 584</i>	<i>11</i>	<i>10 572</i>
Tromsø Museum	Kulturhistorisk	9	4 801	2	1 025
	Naturhistorisk	15	12 949	4	2 100
<i>Sum Tromsø Museum</i>		<i>24</i>	<i>17 750</i>	<i>6</i>	<i>3 125</i>
Sum kulturhistorisk		41	31 970	6	4 141
Sum naturhistorisk		186	201 897	45	29 434
Totalt		227	233 866	51	33 575

Kilde: Norges forskningsråd

Boks 3.2 «E6-arkeologi»

Langt de fleste arkeologiske utgravninger finansieres gjennom store offentlige og private utbyggingsprosjekter.

Et eksempel på et slikt utgravingsprosjekt er E6-prosjektet Østfold. Prosjektet har undersøkt kulturminner som vil kunne komme i konflikt med breddeutvidelsen av E6 gjennom Østfold. Kulturminnene som er berørt av utbyggingen, består i hovedsak av spor etter gårdsbosetning og dyrkningsaktivitet fra yngre steinalder, bronsealder og jernalder, og helleristninger fra yngre steinalder og bronsealder. Prosjektet har fokusert på nye metoder for registrering, dokumentering og permanent tildekking av helleristninger.

Kunnskap for fellesskapet. Undersøkelsen viste at de kulturhistoriske museene produserte færre forskningsartikler som gav uttelling i universitetenes finansieringsmodell, enn de naturhistoriske museene.

Samfunnet investerer store summer i utgravninger av arkeologisk materiale. Dersom det ikke forskes på dette materialet, vil samlingene bli passive lagre av gjenstander og rapporter. Kunnskapsdepartementet tilrår at det legges til rette for forskning på utgravd arkeologisk materiale.

Norges forskningsråd gir støtte til forskningsprosjekter gjennom virkemidler som også museene kan søke. I sin høringsuttalelse skriver Forskningsrådet at de kan brukes mer målrettet til å videreutvikle universitetsmuseenes forskning. Et strategisk museumsprogram kan med utgangspunkt i museenes strategiske planer stimulere til forskning og formidling i samarbeid mellom universitetsmuseene, universitetsinstitutter og eventuelt andre forskningsinstitusjoner og museer.

Kunnskapsdepartementet mener det er et behov for mer systematisk og målrettet forskningsinnsats på nasjonalt nivå som kan ivareta sentrale, nasjonale kunnskapsbehov og bidra til bedre samordning av innsats og samarbeid mellom universitetsmuseene. Kunnskapsdepartementet vil be Norges forskningsråd utarbeide en nasjonal FoU-satsing rettet inn mot universitetsmuseene. Satsingen skal ha fokus på rekruttering. Den skal omfatte de kulturhistoriske museene, inkludert Arkeologisk museum i Stavanger, men også sikre en målrettet satsing innen det naturhistoriske området for å

Boks 3.3 Nasjonale forskerskoler

I St.meld. nr. 20 (2004–2005) *Vilje til forskning* signaliserte regjeringen vilje til å etablere en ordning med forskerskoler. Miljøer som er i stand til å vise høy vitenskapelig kvalitet, ville kunne etablere nasjonale forskerskoler og få midler knyttet til dette. I mai 2006 leverte et utvalg nedsatt av Universitets- og høyskolerådet en utredning om en ordning med nasjonale forskerskoler til Kunnskapsdepartementet. Utvalget foreslo at skolene skulle ha et tematisk fokus og et klart faglig program. Skolen skulle ha en administrasjon og tydelig ledelse, og det skulle være klart definert hvilke studenter og faglig personale som var medlemmer av skolen. Skolen skulle ha en minstestørrelse og et betydelig internasjonalt innslag gjennom både gjesteforskere og studenter.

Kunnskapsdepartementet har i budsjettet 2008 lansert en ordning med nasjonale forskerskoler som skal forvaltes av Norges forskningsråd. De nasjonale forskerskolene skal være et organisert samarbeid om forskerutdanning mellom flere institusjoner innenfor et avgrenset fagområde. Stipendiatene som deltar, skal gjennom forskerskolen bli integrert i et fagmiljø med høy kvalitet. Formålet med ordningen er å bedre kvalitet og gjennomføring i forskerutdanningen. Forskerskoler vurderes som særlig viktig som virkemiddel for å bedre arbeidsvilkårene for stipendiater som er ansatt ved små institusjoner eller i små fagmiljø.

sikre basiskunnskap om arter og tap av biologisk mangfold. Et eventuelt norsk artsprosjekt vil kunne inngå i en slik satsing. Videre bør satsingen fremme tverrfaglighet mellom natur- og kulturarvfeltet. Temaene og de faglige prioriteringene bør utmeisles gjennom de faglige programmene, som skal utarbeides ved universitetsmuseene. Departementet ser for seg en FoU-satsing hvor universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger er hovedaktører, men hvor også andre forskningsmiljøer deltar. Arkeologisk museum i Stavanger er tildelt samme ansvar etter kulturminneloven som universitetsmuseene. Det er således naturlig at det omfattes av en forskningsstrategisk satsing knyttet mot kulturarv- og naturarvfeltet.

En slik forskningssatsing vil kunne gjøre universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger til attraktive samarbeidspartnere, og det vil kunne heve kvaliteten på forskningen. Det vil også knytte forskningsmiljøene sammen, noe som er helt avgjørende for å kunne delta i EU-prosjekter. Dette vil være helt i tråd med føringene i den generelle forskningspolitikken i Norge, og gi raske stimulanser til kvalitet gjennom større prosjekter og forskningssamarbeid. Elementer kan være større forskningsprosjekter som også sikrer rekrutteringen til fagområdene. For å utnytte den samlede nasjonale kompetansen bør det opprettes forsker-nettverk i tilknytning til disse. Nettverkene skal blant annet sikre at stipendiater inngår i sterke fag-grupper med seniorer og andre stipendiater, alternativt at det opprettes en nasjonal forskerskole i tilknytning til universitetsmuseene.

3.4.3 Forskningsinfrastruktur

Databaser er blitt en stadig viktigere del av forskningsinfrastrukturen. De gir kvalitet og effektivitet ved at tilgang til og bearbeiding av data går raskere, og det blir lettere å finne og sammenstille data. For Norge er det viktig at det satses tilstrekkelig på infrastruktur slik at forskningsmiljøene har mulighet til å arbeide i den internasjonale forskningsfronten. Forskningsdatabaser bidrar til å gjøre norsk forskning attraktiv i internasjonal forskningssammenheng, både i forhold til komparative undersøkelser og gjennom å framskaffe større og unikt datatilfang, som er interessant for potensielle samarbeidspartnere i andre land.

Et godt eksempel på viktigheten av standardisering for datautveksling er Global Biodiversity Information Facility (GBIF), som er et internasjonalt OECD-initiert prosjekt. GBIF har som formål

Boks 3.4 Global Biodiversity Information Facility (GBIF)

GBIF, the Global Biodiversity Information Facility, er initiert av OECD. GBIF har til oppgave å gjøre primærdata om jordens biologiske mangfold tilgjengelige over Internett. GBIF formidler i dag ca. 140 millioner observasjoner.

Se også www.gbif.org

Den norske portalen, GBIF-Norge, har som oppgave å gjøre informasjon fra norske samlinger og andre kilder tilgjengelig for det internasjonale GBIF-nettverket. GBIF-Norge har forløpig lagt ut 2,5 millioner poster fra ni institusjoner og organisasjoner. Naturhistorisk museum driver den norske portalen. Se også gbif.no

Figur 3.3 Kart over GBIF-stater. 28 stater (markert med grønt) er fulle medlemmer. 16 stater (markert med rødt) og 35 organisasjoner er assosierte medlemmer.

Illustrasjon: Bjørn R. Stensby, Kunnskapsdepartementet

å gjøre primærdata om jordas biologiske mangfold fritt tilgjengelige for alle over Internett. Det er etablert et nettverk mellom forskningsinstitusjoner for deling av artsdata. Naturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo driver den norske portalen.

Utvalget anbefalte at universitetsmuseene bør samarbeide om å tilrettelegge informasjon om Norges biologiske mangfold med utgangspunkt i de naturhistoriske samlingene. De uttalte også at informasjonen må være tilrettelagt slik at den støtter standard utvekslingsformater. Kunnskapsdepartementet støtter utvalget i dette og mener at det er et behov som også gjør seg gjeldende i forhold til de kulturhistoriske samlingene. Samlingene er vanskelig tilgjengelige for forskning. Det er behov for fellesløsninger som gjør det mulig å utnytte de samlede data til forsknings-, forvaltnings- og formidlingsformål, både på nasjonalt og internasjonalt plan, innenfor natur- og kulturminneforvaltningen. Kunnskapsdepartementet vil vurdere hvordan man kan få på plass en slik felles infrastruktur, jamfør kapittel 6 om digitalisering.

3.5 Tiltak

Museene må utvikle faglige programmer for sin forskning

Det legges føringer i tildelingsbrevene til universitetene om at universitetsmuseene må utvikle klare

planer og programmer for sitt FoU-arbeid og styrke sin forskningsledelse.

Nasjonal FoU-satsing rettet mot universitetsmuseene

Kunnskapsdepartementet vil be Norges forskningsråd utarbeide en nasjonal FoU-satsing rettet inn mot universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger. Satsingen må omfatte både de kulturhistoriske og de naturhistoriske museene.

Forskningsinfrastruktur

Samlingene er vanskelig tilgjengelige for forskning. Det er behov for fellesløsninger som gjør det mulig å utnytte det samlede datatilfanget til forsknings-, forvaltnings- og formidlingsformål, både på et nasjonalt og et internasjonalt plan. Kunnskapsdepartementet vil bidra til å få på plass en felles infrastruktur.

4 Forvaltning av samlingene

4.1 Bakgrunn

Kunnskapsutviklingen knyttet til natur- og kulturminneforvaltningen er behandlet i kapittel 3 om forskning.

Universitetsmuseenes samlinger utgjør ikke en statistisk kunnskapsbank. De kan inngå i nye sammenhenger og kan bidra til å utvikle helt nye typer innsikt. Framtidige forskere kan utvikle bedre metoder, stille andre spørsmål og derved få supplerende svar fra det samme materialet. Sann sett kan universitetsmuseenes samlinger sies å være en uttømmelig kilde til kunnskap i framtiden.

Samlingene danner utgangspunktet for både formidling og forskning. Kunnskapen som formidles og utvikles i et museum, har en materiell basis. Det gjør at museenes samlinger må utvikles, ivretas, dokumenteres og tilgjengeliggjøres på best mulig måte. Samlingsforvaltning er de prosedyrene museet følger, og det arbeidet det utfører for å sikre dokumentasjon, bevaring og tilgjengelighet. Dette inkluderer blant annet planer for utvikling av samlingene, rutiner for utlån og innlån, konservering, planer for eventuell avhending av materiale og rutiner ved akseksjon.

Det å stille spørsmål om hva en skal ta vare på, og begrunne valgene blir en stadig viktigere oppgave for museene. Fortiden kan bli sett og vurdert på ulike måter. Valg av perspektiv blir derfor helt avgjørende. Et viktig spørsmål er hva det er ønskelig å formidle og fra hvilken tidsperiode. Et annet spørsmål er hva man ønsker å verne og hvilke ressurser samfunnet kan avsette til dette formålet.

Alle universitetsmuseene, med unntak av Kulturhistorisk museum v/Universitetet i Oslo og Arkeologisk museum i Stavanger, har kulturhistoriske samlinger innenfor feltene zoologi, botanikk og geologi. Det er noe varierende aktivitet innenfor de ulike fagområdene. I tillegg til disse grunnleggende fagområdene finnes det enkelte spesialsamlinger som skiller de enkelte institusjonene.

Innenfor kulturhistorie har så vel Kulturhistorisk museum som de tre kultur- og kulturhistoriske museene arkeologiske samlinger og fotosamlinger. Universitetsmuseene har også samlinger innenfor etnografi, numismatikk, kirkekunst og nyere kulturhistorie. Tromsø Museum har et sær-

skilt ansvar for samiske etnografiske samlinger og arkiv og nordområdenes materielle kulturarv.

4.2 NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet

4.2.1 Utvalgets syn

Utvalget skriver at en strategisk samlingspolitikk er viktig for å kunne fremme en samlingsforvaltning som står i forhold til universitetsmuseenes mål og oppgaver. De viser til at en godt definert samlingspolitikk fungerer som et museumsfaglig verktøy og som et styringsdokument for museumsledelsen.

Utvalget peker på at å innlemme objekter i museenes samlinger medfører et langsiktig ansvar for konservering, sikring, dokumentasjon og tilgjengeliggjøring av materialet. Forvaltningen av samlingene binder store ressurser, noe som gjør det særlig viktig å knytte samlingsutviklingen til etablerte faglige planer og prioriteringer.

Utvalget mener at for å kunne arbeide godt og systematisk med å bevare samlingene, må universitetsmuseene ha en stab med bred og oppdatert konserveringskompetanse. Det mener at man bør kunne differensiere kompetansekravet til stillinger innenfor konservering. Det peker også på at konserveringskapasiteten er for liten. Det bør opprettes stillinger som kan tillegges oppgaver innenfor bevaring og magasinforvaltning under ledelse av erfarne, fagutdannede konservatorer.

Utvalget mener at digitalisering er et nødvendig verktøy for å få en effektiv samlingsforvaltning. Det viser til at universitetsmuseene til nå har lagt hovedvekten på den tekniske digitaliseringen av eksisterende data, og at tilgjengeliggjøring av samlingene ikke har vært prioritert. Det peker på at Artsdatabanken og Miljøverndepartementet overfor utvalget har understreket nødvendigheten av en bedre tilgjengeliggjøring av samlingene for bruk i naturforvaltningen.

Utvalget mener at det ligger et betydelig ansvar hos ledelsen ved universitetsmuseene for å tilgjengeliggjøre og synliggjøre samlingene. Samtidig mener det at det påligger universitetsledelsen et ansvar for kvaliteten på samlingsforvaltningen,

som formelt ansvarlig for samlingene. Det mener at det digitaliserte materialet må tilrettelegges for formidling, forvaltning og forskning.

Utvalget mener det er en utfordring å utvikle samarbeid om og sambruk av dokumentasjons-systemer i hele museumssektoren. Det skriver at å formidle kunnskap om kulturarv og om biologisk og geologisk mangfold til både publikum og offentlig forvaltning er en helt sentral del av museenes samfunnsoppdrag.

Utvalget peker på at klimatiske forhold, fysisk tilstand, brannsikring, tyverisikring og bygningers tilstand er en viktig del av den totale samlingsforvaltningen. Disse forholdene er, som påvist av Riksrevisjonen, kritikkverdige ved universitetsmuseene. Det mener at ansvaret er delt mellom universitetene, som eier og driver bygningene og samlingene, universitetsmuseene, som er direkte ansvarlige for oppbevaringsforholdene, og Kunnskapsdepartementet, som er den øverste myndighet med ansvar for overordnede føringer og strategier også for universitetsmuseene.

Etter utvalgets oppfatning må samlingsarbeidet opprioriteres og gis høyere status ved universitetsmuseene. Det innebærer også å kunne nedprioritere enkelte samlingsområder.

4.2.2 Utvalgets anbefalinger

Et samlet utvalg anbefaler følgende:

- Universitetsmuseene må ha en helhetlig samlingspolitikk som er knyttet til museenes prioriterte områder for formidling og forskning.
- De kritikkverdige bevaringsforholdene som er avdekket av Riksrevisjonen, må bedres gjennom tydelige styringssignaler, en oppgradering av bygningsmessige forhold, herunder magasiner, og konservering.
- Museene må prioritere utvikling av kapasitet innenfor konservering.
- ABM-utvikling bør gjennom tilrettelegging av museumsfaglig nettverk og samordning av programvareutvikling arbeide for en enhetlig og koordinert samlingsutvikling.
- Det digitaliserte materialet må tilrettelegges for formidling, forvaltning og forskning.

4.3 Høringsuttalelsene

Høringsinstansene etterspør en bedre og mer inngående drøfting av problemstillinger omkring samlingsforvaltningen og understreker at en mer helhetlig samlingspolitikk må være forskningsbasert. *ABM-utvikling* savner diskusjon om prioritering av

samlinger og gjenstander og en vurdering av avhending dersom samlingene ikke har tilstrekkelig potensial innen forskning og formidling. Det er enighet om at dersom det skal skje forbedringer av vesentlig betydning for forholdene som samlingene oppbevares under, vil det kreve betydelige økonomiske investeringer i nybygg og ombygninger. *Kultur- og kirkedepartementet* peker på at bygningsmessige forhold er til hinder for en forsvarlig samlingsforvaltning ved enkelte av universitetsmuseene.

Universitetene etterlyser en omtale i NOU-en av at det er satt i gang en prosess for å bedre samlingsforholdene. De vektlegger at Kunnskapsdepartementet har bevilget betydelige midler for å rette opp forholdene, og at prioriteringer internt har ført til at forbedringsprosessen er godt i gang. Videre peker de på at det er innført mål- og resultatindikatorer for samlingsforvaltningen. Høringsinstansene slutter seg til at det er behov for å utvikle kapasiteten innen konservering.

4.4 Departementets vurderinger

4.4.1 Helhetlig samlingspolitikk

Tilveksten til de kulturhistoriske museenes samlinger skjer dels gjennom feltarbeid og dels ved gaver og innkjøp. Det er arkeologisk materiale fra eksterne prosjekter, særlig forvaltningsgravinger, som dominerer tilveksten. Dette er materiale fra museenes egne utgravinger og materiale som museene plikter å overta etter at Norsk Institutt for Kulturminneforskning har gjennomført sine utgravinger. Alle løse kulturminner funnet etter 1905 er statens eiendom, og universitetsmuseene plikter å ta imot og forvalte disse. Universitetsmuseene rapporterer om at det har vært en økning i innkomne funn de senere årene, og peker på at høykonjunktur i byggebransjen og dermed flere arkeologiske registreringer i fylkeskommunene er årsaken.

Tilveksten til de naturhistoriske samlingene skjer i stor grad gjennom museenes egeninitierte forsknings- og innsamlingsvirksomhet. I tillegg til at museene selv samler inn materiale på ekspedisjoner og feltoppdrag i inn- og utland, kommer tilveksten fra private, fra instituttsektoren og fra universitetsinstitutter. Flere museer overtar jevnlig materiale fra eksterne forskningsprosjekter eller institusjoner som Norsk institutt for skog og landskap, Planteforsk, Havforskningsinstituttet, Norsk Institutt for Naturforskning, Norges Geologiske undersøkelser og Norsk Polarinstitut.

Kunnskapsdepartementet vil understreke at innsamlingspolitikken må være seg bevisst hvilken

Boks 4.1 Løse kulturminner

Alle arkeologiske gjenstander (løse kulturminner) eldre enn 1537 og som er funnet etter 1905, er statens eiendom. Universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger forvalter disse på statens vegne. Løse kulturminner skal leveres museene til katalogisering, eventuelt konservering. I perioden mars 2000 til 2007 kom det eksempelvis inn 1220 saker til Kulturhistorisk museum i Oslo. Museene melder om at saksmengden i forbindelse med fylkeskommunale registreringer i plan- og utbyggingsområder har økt i takt med høykonjunktur i byggebransjen. I tillegg har funn fra jernalder og middelalder økt kraftig de siste årene, på grunn av at privatpersoner i større grad bruker metalldetektor og leverer inn funnene sine til museene.

Boks 4.2 Paleobiologiske samlinger i botanikk og zoologi

Som det eneste universitetsmuseet i Norge har Bergen Museum store paleobiologiske samlinger i både botanikk og zoologi. I tilknytning til forvaltning av kulturminneloven og de undersøkelser som følger av dette, er det et formalisert samarbeid mellom arkeologi, botanikk og zoologi. Dette gir en jevn og stor tilvekst av et unikt forskningsmateriale til samlingene både ved De kulturhistoriske samlingene og De naturhistoriske samlingene. Tverrfaglige forskningsprosjekter i samarbeid mellom arkeologi/kulturhistorie og paleobiologi/naturhistorie er derfor sentrale ved institusjonen. Innenfor den nyetablerte forskningsgruppen «Fortidens landskap og miljø» er miljøarkeologi og samspillet mellom mennesket og natur gjennom tid de sentrale forskningsretningene.

historie som fortelles. Det museene praktisk foretar seg, gjennom hva de velger å samle på, sier bedre enn noe annet hva de ønsker å formidle. Der som samlingene er resultat av en bevisst innsamlingspolitikk og en villet utvikling, er ikke tilveksten problematisk slik Kunnskapsdepartementet ser det. Departementet deler utvalgets syn om at universitetsmuseene må ha en helhetlig samlingspolitikk som er knyttet til museenes prioriterte områder for forskning, forvaltning og formidling. Uten klare strategier for dette vil det være en risiko for at det gjøres beslutninger som medfører tilvekst til samlingene, uten at det er foretatt en samlet vurdering av behovet. Kunnskapsdepartementet vil legge føringer i tildelingsbrevene om at det må utvikles samlingsplaner ved hvert universitetsmuseum som ses i sammenheng med museenes prioriterte områder for forskning, forvaltning og formidling.

Det er viktig å kunne se historiene som fortelles, i et bredt perspektiv og kunne relatere dem til andre kulturer. Norges befolkning deler ikke lenger den samme forhistorien. Førrige århundres enhetskultur er skiftet ut med en befolkning med en flerkulturell bakgrunn, noe som gjør at publikums referanserammer hele tiden skifter. Dette må innvirke på universitetsmuseenes samlingsforvaltning. Samlingene må også kunne fortelle noe om både kvinners og menns historie. Kunnskapsdepartementet vil i tildelingsbrevene legge føringer om at samlingsplanene for de kulturhistoriske museene må inneholde et kjønnsperspektiv og et kulturelt mangfoldsperspektiv.

4.4.2 Tilvekst til samlingene binder budsjetter

Som nevnt ovenfor er mye av veksten i samlingene påvirket av eksterne forhold. Fra det øyeblikket et museum har innlemmet en gjenstand i sine samlinger, er museet i prinsippet forpliktet til å oppbevare gjenstanden i lang tid framover. Utvalget påpeker at dette medfører et langsiktig ansvar for konservering, sikring, dokumentasjon og tilgjengeliggjøring av materialet.

Før eventuelle forvaltningsgravinger foretar fylkeskommunen registreringer. En utfordring er at det ikke følger finansiering med funnene fra disse registreringene. Som det ble vist til over, plikter universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger å ta imot og forvalte løse kulturminner, og de må selv dekke kostnadene ved magasinerings og etterkonservering av disse. De naturhistoriske samlingene overtar også uten vederlag mye materiale som må katalogiseres, eventuelt også konserveres, og magasineres.

Samarbeidsrelasjoner knyttet til arbeid under kulturminneloven vil bli diskutert i årlige møter, jmfør punkt 7.4.2.

Reglement for økonomistyring i staten fastslår at virksomheten skal fastsette mål- og resultatkrav innenfor rammen av disponible ressurser og forutsetninger gitt av overordnet myndighet, samt sikre at mål- og resultatkrav oppnås. Departementet tilrår at det utvikles retningslinjer ved hvert museum

som blant annet inneholder følgende kontrollpunkter før det tas beslutning om tilvekst til samlingene:

- undersøke om innsamling av materiale er i samsvar med museets vedtatte innsamlingspolitikk.
- undersøke hva som allerede finnes av lignende materiale fra samme område i museets samlinger.
- undersøke om museet har tilstrekkelige ressurser til å ta hånd om materialet på en tilfredsstillende måte.

Kunnskapsdepartementet vil legge føringer i tildelingsbrevene om at det fastsettes retningslinjer for dette ved universitetene. Retningslinjene vil ikke gjelde i de tilfelle museene har plikt til å motta materiale.

4.4.3 Sikring og bevaring av samlingene

Utvalget anbefaler at de kritikkverdige forholdene som er avdekket av Riksrevisjonen, bedres gjennom tydeligere styringssignaler og en oppgradering av bygningsmessige forhold, herunder magasiner og lokaler for konservering.

Kunnskapsdepartementet viser til at siden Riksrevisjonen framla sin rapport høsten 2003, har departementet bevilget om lag 120 millioner kroner i øremerkede midler til sikring, bevaring og digitalisering ved universitetsmuseene. Dette er midler som har kommet i tillegg til rammebevilgningene til universitetene. Midlene er brukt til å bedre magasinforholdene ved universitetsmuseene og til sikring, konservering og digitalisering. Utover øremerkede midler fra departementet har universitetene tilført beløp fra egne rammer til dette arbeidet. For å få samlingene opp på et høyere sikrings- og bevaringsnivå og for å gjøre dem tilgjengelige vil Kunnskapsdepartementet vurdere å videreføre øremerking av midler til sikring og bevaring. Dette er likevel ikke tilstrekkelig, og flere av museene påpeker at muligheten for bedring av oppbevaringsforholdene innenfor eksisterende bygninger er uttømt. Dette er fordi egnede magasiner er utnyttet maksimalt, og fordi samlingene oppbevares i gamle verneverdige bygninger hvor det ikke lar seg gjøre å oppnå en tilfredsstillende samlingsforvaltning innenfor den gamle bygningsmassen. Kunnskapsdepartementet har vurdert byggproblematikken ved universitetsmuseene og laget et forslag til hvordan dette kan løses over en 15–20 års periode. Se for øvrig kapittel 8 om bygg.

Som en oppfølging av Riksrevisjonens rapport har Kunnskapsdepartementet i samarbeid med

Figur 4.1 Dyrehodedetalj på slede fra Osebergfunnet, Oseberg, Tønsberg, Vestfold.

Fotograf: ukjent, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

universitetene og universitetsmuseene innført mål- og resultatindikatorer for bevarings-, sikrings- og digitaliseringsarbeidet. Kunnskapsdepartementet vil jobbe videre med indikatorene og forbedre disse, samtidig som det vil arbeide for en bedre samordning av rapporteringen til departementet.

4.4.4 Konserveringskompetanse

Konservatorer har en nøkkelfunksjon ved landets universitetsmuseer. For å kunne arbeide godt og systematisk med å bevare samlingene må universitetsmuseene ha en stab med bred og oppdatert konserveringskompetanse. Flere av universitetsmuseene har konserveringspersonale med realkompetanse, men få tilsatte med formell kompetanse.

Det er et fåtall studiesteder i Norden som utdanner konservatorer. Bare universitetet i Göteborg og akademiet i København tilbyr doktorgradsstudier. Universitetet i Oslo er i dag det eneste universitetet i Norge som utdanner konservatorer, og foreløpig kun for konservering av malerier og kulturhistoriske gjenstander. Mastergradsstudiet ved Universitetet i Oslo gir mulighet til videre doktorgradsstudier.

Utvalget har anbefalt at museene må prioritere utvikling av kapasiteten innenfor konservering, da konserveringskapasiteten i dag er for liten. Kunnskapsdepartementet deler utvalgets syn på at det er viktig med konserveringskompetanse for å kunne arbeide godt og systematisk med å bevare samlingene. Universitetet i Oslo har et utdannings-

tilbud som dekker konservering av kunst og objektkonservering. Tilbudet gir en gjennomsnittlig tilgang på 5 konservator kandidater pr. år. Kapasiteten dekker knapt naturlig avgang. Kunnskapsdepartementet vil vurdere å øke kapasiteten ved konservatorstudiet og vurdere om det skal omfatte flere spesialiteter. For å dekke flere spesialiteter er det nødvendig å samarbeide med andre land i Norden, men også samarbeid med land utenfor Norden kan være aktuelt.

4.4.5 Digitalisering og koordinert samlingsutvikling

Kunnskapsdepartementet har fastsatt mål om at en større andel av universitetsmuseenes samlinger skal digitaliseres, men det er ikke fastsatt noen standarder. Kunnskapsdepartementet mener det er behov for fellesløsninger som gjør det mulig å utnytte de samlede dataene til forsknings-, forvaltnings- og formidlingsformål både på nasjonalt og internasjonalt plan, innenfor natur- og kulturminneforvaltningen. En nærmere drøfting foretas i kapittel 6.

4.5 Tiltak

Samlingsplaner

Kunnskapsdepartementet vil legge føringer i tildelingsbrevene om at det må utvikles samlingsplaner ved hvert universitetsmuseum, som ses i sammenheng med museenes prioriterte områder for forskning, forvaltning og formidling. For de kulturhistoriske museene vil det også framgå at planene må inneholde et kjønnsperspektiv og et kulturelt mangfoldsperspektiv.

Tilvekst til samlingene

Å innlemme objekter i museenes samlinger medfører et langsiktig ansvar for konservering, sikring

og tilgjengeliggjøring av materialet. Kunnskapsdepartementet vil legge føringer i tildelingsbrevene om at det utvikles retningslinjer ved hvert museum som må inneholde kontrollpunkter som må gjennomgås før det tas beslutning om tilvekst til samlingene.

Sikring og bevaring av samlingene

For å få samlingene opp på et høyere sikrings- og bevaringsnivå og for å få gjort dem tilgjengelige vil Kunnskapsdepartementet vurdere å viderføre øremerking av midler til sikring og bevaring.

Kunnskapsdepartementet vil fremme forslag til hvordan byggproblematikken ved universitetsmuseene kan løses over en 15–20 års periode. Se for øvrig kapittel 8 om bygg.

Kunnskapsdepartementet vil jobbe videre med mål- og resultatindikatorer for bevarings-, sikrings- og digitaliseringsarbeidet og forbedre disse, samtidig som det vil arbeide for en bedre samordning av rapporteringen til departementet.

Stab med konserveringskompetanse

Kunnskapsdepartementet vil vurdere å øke kapasiteten ved konservatorstudiet og vurdere om det skal omfatte flere spesialiteter. For å dekke flere spesialiteter er det nødvendig å samarbeide med andre land i Norden, men også samarbeid med land utenfor Norden kan være aktuelt.

Digitalisering og koordinert samlingsutvikling

For å styrke samlingsforvaltningen vil Kunnskapsdepartementet knytte resultatkrav til at samlingene skal være tilgjengelige på Internett gjennom åpne grensesnitt basert på internasjonale standarder.

5 Formidling

5.1 Bakgrunn

Universitetsmuseene forvalter sentrale deler av kultur- og naturarven. Museenes legitimitet som samfunnsinstitusjoner hviler blant annet på at kunnskap om samlingene aktualiseres og gjøres tilgjengelig. Kunnskap må formidles.

Universitetsmuseene har et formidlingsansvar overfor fire grupper:

- forskningen
- forvaltningen
- skolen
- allmennheten

Samlingene er primærkilder innen en rekke fagområder innen humaniora og naturvitenskap. Samlingene må derfor være tilgjengelige for forskningen.

Samlingene er kilder for naturforvaltning og kulturminneforvaltning, både direkte og via forskningen.

Universitetsmuseene har med sin forskningsbaserte formidlingsvirksomhet en særlig forpliktelse overfor skolen, til å bidra til å realisere målene i generell del av læreplanen, og til å oppfylle målene i læreplanene på de ulike trinn. Gjennom god formidling i museene kan kunnskap om egen og andres kultur, om naturmiljø og naturressurser og om sammenhenger mellom natur og kultur bli visualisert og levendegjort.

Universitetsmuseene har også et ansvar for folkeopplysning. Dette ansvaret starter allerede på barnehagenivået. Det er viktig at allmennheten får en forståelse for fornuftig natur- og kulturminneforvaltning, med de prioriteringer det må medføre. For å skape interesse og rekrutteringsgrunnlag er det viktig at allmennheten har kunnskap.

5.2 NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet

5.2.1 Utvalgets syn

Utvalget skriver at formidlingen skal kunne tilfredsstillende skolens krav til læreplaner, det allmenne publikums forventninger om kunnskap og opplevelse, forskerens krav til vitenskapelig etterrette-

lighet og reiselivets behov for det karakteristiske og særegne.

Utvalget mener at et mål for formidlingen må være at befolkningens mangfold gjenspeiles i hvem som besøker museene.

Museene skal arbeide for å øke tilgjengeligheten til kultur- og naturarv ved å gjøre de fysiske, kunnskapsmessige og økonomiske tersklene for å besøke museene så lave som mulig.

Etter utvalgets syn er basisutstillinger og skiftende utstillinger universitetsmuseenes sentrale formidlingsform. I tillegg peker utvalget på at museene gjennom Internett vil kunne nå ut til mange og ulike brukergrupper.

Utvalget mener det er for lite kunnskap om brukerne av museene, hvem de er, og hvilke ønsker de har. Vitenskapsmuseet gjorde en brukerundersøkelse i 2004, som viste at elever i den videregående skolen var kritiske til formidlingen, spesielt med hensyn til bruk av teknologiske løsninger. Det foretas imidlertid ikke systematiske og gjentatte undersøkelser ved museene.

Om utstillingene

Utvalget mener at utstillingene har for dårlige besøkstall. Ser man bort fra besøk til Vikingskipshuset, har de fem museene om lag 300 000 besøkende årlig. Besøkstallene varierer sterkt fra år til år. Dette skyldes blant annet at populære vandreutstillinger får opp besøkstallene år om annet. Alle universitetsmuseene har basisutstillinger innenfor sine ulike fagfelt. Basisutstillingene er viktige. Brukerundersøkelsen som Vitenskapsmuseet gjorde i 2004, viste at 74 % av de spurte kom for å se de faste utstillingene sist de var på museet.

Det er flere tiltak som kan bedre besøkstallene. Kvaliteten på basisutstillingene må bedres. Flere av dem er ikke blitt fornyet på rundt 30 år. Utvalget savner spenstigere utstillinger, hvor moderne teknologi utnyttes bedre for å fengsle publikum. Det blir pekt på at flere undersøkelser viser at interaktive presentasjoner holder lenger på barns og unges oppmerksomhet enn statiske og mer tradisjonelle utstillinger.

Utvalget ser utstillinger og digital formidling i sammenheng. Digital formidling kan være et effek-

tivt formidlingsverktøy både før, under og etter et museumsbesøk.

Samarbeid og formidlingseksperise

Utvalget etterlyser en bedre og bredere profilering av universitetsmuseene. Utvalget mener at universitetene over lang tid har vist liten interesse for å bruke universitetsmuseene som utstillingsvindu for fakultetenes og instituttens faglige virksomhet.

Universitetsmuseene samarbeider i for liten grad med andre museer. Dette henger blant annet sammen med at kulturhistorisk materiale fra før reformasjonen forvaltes av universitetsmuseene, mens nyere tids materiale i hovedsak forvaltes av landets øvrige kulturhistoriske museer. Tilsvarende forvaltes samlinger fra andre kulturer av universitetsmuseene, mens den hjemlige kulturhistorien forvaltes av de øvrige museene. Naturhistorisk materiale forvaltes i overveiende grad av universitetsmuseene.

Skillene vanskeliggjør formidling av de lange linjer i historien. Utvalget mener det bør etableres sterkere samarbeidsrelasjoner mellom universitetsmuseene og de enkelte regioners kulturhistoriske museer.

Utvalget er også kritisk til satsingen på formidlingskompetanse. Utvalget peker på at Tromsø Museum og Bergen Museum nylig flyttet stillinger knyttet til formidling over til forskning. Etter utvalgets syn bør universitetsmuseene ha både stillinger som øremerkes formidling, og stillinger med ansvar for forskning innenfor museumsformidling.

Resultatindikator

Utvalget mener at resultatindikatorer er et viktig verktøy for en strategisk styring og utvikling av universitetsmuseene. Utvalget støtter derfor at det innføres en slik indikator. Utvalget mener det er svært viktig at det holdes høy kvalitet på basisutstillingene, og at det vil kunne oppfattes som en nedprioritering av disse dersom slik innsats ikke gis uttelling. Utvalget mener derfor at det bør være resultatindikatorer på besøkstall og basisutstillingene. I tillegg bør digital og skriftlig formidling, samt museenes eksterne samarbeidsrelasjoner, vektlegges.

Digital formidling

Utvalget trekker fram at NIFU STEP i sin rapport «Evaluering av universitetsmuseenes digitaliseringsarbeid» påpeker at det for mange av samlin-

gene ikke er utviklet fungerende systemer for praktisk samlingsforvaltning. Den mest sentrale funksjonen som ikke ble prioritert i arbeidet til MusPro (Museumsprosjektet), var tilgjengeliggjøring av samlingene. Heller ikke for de samlingene som er søkbare over Internett, kunne brukervennligheten sies å være tilfredsstillende.

5.2.2 Utvalgets anbefalinger

Punktvis anbefaler utvalget at universitetsmuseenes formidling styrkes gjennom:

- oppgradering av basisutstillingene
- prioritering av digital og nettbasert formidling
- øremerkede midler til utvikling av digitale læringsressurser knyttet til natur- og realfag
- tydeliggjøring og profesjonalisering av egen pedagogisk kompetanse gjennom flere formidlingsstillinger
- aktiv bruk av publikumsundersøkelser
- innføring av gratis entré for alle
- bruk av resultatindikatorer

Universitetsmuseene bør inngå økt samarbeid med:

- vitensentrene, for felles utstillingsprosjekter og utvikling av egen pedagogisk kompetanse
- skolen, om utvikling av pedagogiske tilbud i tråd med skolens læreplaner
- skolelaboratoriene, om utvikling av digitale læringsressurser og en felles nettportal for disse tilbudene
- andre museer, for utvikling av formidling og samlingsforvaltning

5.3 Høringsuttalelsene

Flertallet av høringsinstansene har uttalt seg om formidling. De er stort sett positive eller har ingen merknader til enkeltpunktene i utredningen.

Fire instanser uttaler at det er viktig å utvikle gode basisutstillinger. *Universitetet i Oslo*, støttet av egne museer, peker på at utvikling av gode basisutstillinger krever stor satsing både med hensyn til rehabilitering av bygningsmassen og for å utvikle nye utstillinger. Bygningene gir i dag store begrensninger i forhold til fornyelse på dette området.

Sju høringsinstanser mener det er viktig å prioritere nettbasert formidling. Ikke alle er enige i utvalgets virkelighetsbeskrivelse. *Universitetet i Oslo* mener det er gjort en betydelig satsing på området. *Norges forskningsråd* skriver at en styrking i form av digitalisering og nettbasert formid-

ling vil bidra til å gjøre museenes tilbud «landsdekkende», noe som kommer både allmennheten og skolen til gode.

SABIMA støtter øremerkede midler til læringsressurser knyttet til natur- og realfag, men ønsker at museene knytter seg til eksisterende opplegg. De viser til at Utdanningsdirektoratet har lagt ned betydelige ressurser i «Nettverk for miljølære», men at det har få brukere.

Universitetene vektlegger at samarbeidet internt ved universitetene og museenes plass i universitetets sentrale formidlingsstrategi kan utvikles. Både *Universitetet i Oslo* og *NTNU* peker på at museene samarbeider med de pedagogiske og mediefaglige miljøene ved universitetene. De viser til at museenes plass i universitetsstrukturen gjør at det er enkelt å få til tverrfaglige formidlings-sattinger.

Flere høringsinstanser vektlegger økt formidlings-samarbeid med andre museer og vitensentre, andre forvaltningsenheter og skoleverket. Blant annet etterlyses satsing på realfag og en større tilknytning til Den kulturelle skolesekken.

ABM-utvikling, *Artsdatabanken* og *Kultur- og kirke departementet* savner en grundigere drøfting av formidlingskapitlet. *ABM-utvikling* savner diskusjoner om hvordan arkeologi kan formidles på bredere basis, samt hvilke sørvisfunksjoner som bør forventes av universitetsmuseene. *Artsdatabanken* beklager at utvalget ikke kom med anbefalinger knyttet til relasjonen mellom museene og *Artsdatabanken* når det gjelder formidling.

Bare *Universitets- og høyskolerådet* uttaler seg om resultatindikatorer. *Universitets- og høyskolerådet* mener at det må vurderes om museene skal inngå i formidlingsindikatorerne for sektoren som sådan eller ha egne indikatorer på området.

5.4 Departementets vurderinger

Formidling ved universitetsmuseene kan deles inn i flere typer; utstillinger, foredrag, bøker, nettbasert formidling med mer. Universitetsmuseer har et formidlingsansvar overfor grupper med ulike behov. Nettbasert formidling er det området innen formidling de fleste høringsinstansene har uttalt seg om. Det er enighet om at dette må prioriteres. Nettbasert formidling blir fulgt opp i kapittel 6 om digitalisering.

5.4.1 Universitetenes og universitetsmuseenes ansvar

Departementet er langt på vei enig i den virkelighetsbeskrivelsen utvalget tegner i sin rapport. Universitetene viser for svak interesse for å bruke museene som utstillingsvinduer. Forskningsresultatene ved universitetsmuseene når ikke i tilstrekkelig grad ut. Dette minsker nytteverdien av forskningsvirksomheten ved museene. Utvalget peker på at flere av museene i de siste årene har omstrukturert og økt forskningskompetansen på bekostning av formidlingskompetansen.

Forskningsformidlingen skjer i dag i stor grad i regi av forskerne selv. Ut over dette er det behov for styrket formidlingskompetanse og kapasitet. Universitetsmuseene må ha tilstrekkelig med personell med formidling som oppgave, på tvers av faggrensene og grensene mellom museer. Departementet deler utvalgets uro over at flere universitetsmuseer de seneste årene har bygd ned formidlingskompetansen.

Som eiere har universitetene det overordnede ansvaret for universitetsmuseene. Formidling av kunnskap er en kjerneoppgave. Dette må gjenspeiles i universitetenes planer, strategier og satsinger, samt i universitetsmuseenes ledelse.

Det er nødvendig å profesjonalisere museenes kunnskap om både det å drive museum og det å nå ut med resultatene av forsknings- og forvaltningsvirksomheten. Dette er et ansvar både for universitetsmuseene og for universitetene. Universitetene og høyskolene har i tillegg et ansvar for å sørge for at samfunnet har tilstrekkelig tilgang på kompetanse innen museums-kunnskap og museumsformidling. Det tenkes i denne sammenheng på utdanningene i museologi og museums-kunnskap. Det er også nødvendig å heve formidlingskompetansens tyngde innad i universitetsmuseene, slik at universitetsmuseene blir i stand til å se formidlingspotensialet overfor opplæringssektoren og samfunnet for øvrig.

5.4.2 Formidling inn mot skolen

Den kulturelle skolesekken

I november 2007 la Kultur- og kirke departementet fram St.meld. nr. 8 (2007–2008) *Kulturell skolesekk for fremtida*. I meldingen blir det påpekt at kunnskap og innblikk i kulturarv og tradisjoner er viktige og sentrale element i Den kulturelle skolesekken (DKS) over hele landet. Blant de viktige aktørene innen kulturarv er universitetsmuseene.

Universitetsmuseene har i vekslende grad vært aktører innenfor Den kulturelle skolesekken. To

Boks 5.1 Den kulturelle skolesekken (DKS)

DKS er en nasjonal satsing der kultur- og opplæringssektoren samarbeider om å medvirke til at elever i skolen får oppleve, kan gjøre seg kjent med og utvikle forståelse for profesjonelle kunst- og kulturuttrykk av alle slag. DKS skal være en varig ordning for alle elever i skolen. Den skal bidra til innlemmelse av kunstneriske og kulturelle uttrykk i realiseringen av skolens læremål, ha høy kvalitet og være preget av kulturelt mangfold, variasjon i sjangre og i formidlingsmåter. Den kulturelle skolesekken skal forankres lokalt i den enkelte skolen, kommunen og fylket. Arbeidet med Den kulturelle skolesekken skal skje i et godt samarbeid mellom kultur- og opplæringssektoren på alle nivå.

Den kulturelle skolesekken finansieres i 2008 av spillemidler forvaltet av fylkeskommunene, kommunene og enkelte kulturinstitusjoner. I St.meld. nr. 8 (2007–2008) *Kulturell skolesekk for framtida** er det foreslått å utvide ordningen til videregående opplæring.

Se også www.denkulturelleskolesekken.no

* Jamfør St.meld. nr. 8 (2007–2008) Kulturell skolesekk for framtida, punkt 4.3.6; www.regjeringen.no/pages/2033431/PDFS/STM200720080008000DDDPDFS.pdf

eksempler er den arkeologiske nettressursen «Gamle naboer», utviklet av Bergen Museum, og «Natur og kultur på Hovedøya», et samarbeidsprosjekt mellom Naturhistorisk museum (NHM) og Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU).

Samarbeidet mellom opplæringssektoren, universitetsmuseene og Den kulturelle skolesekken bør videreutvikles. I Kunnskapsdepartementets strategi for kunst og kultur i opplæringen, *Skapende læring (2007–2010)*, poengteres museenes betydning for formidling av kunnskap om natur- og kulturarv.¹ I samarbeid med Den kulturelle skolesekken kan forskningsbasert formidling av natur- og kulturarv få en enda bredere plass i museenes virksomhet. Kunnskapsdepartementet vil arbeide for å stimulere dette samarbeidet.

¹ Jamfør Kunnskapsdepartementets Skapende læring – Strategiplan for kunst og kultur i opplæringen, juni 2007, tiltak 11; www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/rapporter_planer/planer/2007/Skapende-laring—strategiplan-for-kuns.html?id=475298

Boks 5.2 Vitensentrene

Et vitensenter er et populærvitenskapelig opplevelses- og læringssenter innen matematikk, naturvitenskap og teknologi hvor de besøkende lærer ved å eksperimentere med modeller.

I et vitensenter kan barn og voksne utforske fenomener knyttet til natur, miljø, helse og teknologi gjennom egen aktivitet og i samarbeid med andre.

Se også www.vitensenter.no

Vitensentrene

I vitensentre er formidling den prioriterte aktiviteten. Det legges vekt på interaktivitet i formidlingen. Sentrene har, ulikt museene, ingen samlinger utenom de gjenstandene som brukes i formidlingsøyemed. I dag finnes det sju etablerte vitensentre i Norge, i Bergen, Gjøvik, Grenland, Oslo, Rogaland, Tromsø og Trondheim. Vitensentrene tildeles driftsmidler av Kunnskapsdepartementet.

Vitensentrene og universitetsmuseene har en felles utfordring i å utvikle faglig god og engasjerende formidling i forhold til opplæringssektoren og allmennheten. Det ligger mange positive, men uprøvde muligheter i grenseflaten mellom vitensentrene og universitetsmuseene. De naturhistoriske museene og vitensentrene opererer også innenfor samme fagfelt, matematisk-naturvitenskapelige og teknologiske fag (MNT-fagene).

De sju regionale vitensentrene har etablert et uformelt nettverk, Vitenett, som skal ta seg av felles oppgaver i form av kompetanseutvikling (felles kurs og seminarer), utvikling av felles utstillinger med mer. Flere museer, som Norsk Luftfartsmuseum, Norsk Oljemuseum og Norsk Jernbanemuseum, har sluttet seg til Vitenett.²

Vitensentrene har varierende grad av tilknytning til universiteter og høyskoler. I Trondheim er NTNU involvert i vitensenteret gjennom styremedlemskap og økonomisk støtte, men ikke via Vitenskapsmuseet. I Tromsø drives Nordnorsk Vitensenter av Det matematisk-naturvitenskapelige fakultet. Bergen Vitensenter er samlokalisert med Høgskolen i Bergen. I Oslo er det Norsk Teknisk Museum som huser vitensenteret.

² www.vitensenter.no

Samarbeidet mellom universitetsmuseene og vitensentrene om formidling til barn og unge må kunne videreutvikles, slik flere høringsinstanser peker på. Det er formålstjenlig at universitetsmuseene tilegner seg interaktive formidlingsteknikker som benyttes av vitensentrene. Etter departementets syn kan også vitensentrene utvikle seg som kunnskapsinstitusjoner gjennom et nærmere samarbeid med universitetsmuseene. Kunnskapsdepartementet vil i framtidige tildelingsbrev til Utdanningsdirektoratet understreke at vitensentrene skal samarbeide nært med universitetsmuseene om formidling tilpasset skolens læreplaner og rettet mot allmennheten. Tilsvarende skal Kunnskapsdepartementet i sin styringsdialog med universitetsmuseene vektlegge behovet for styrket dialog med vitensentrene med det formål å samkjøre innsatsen mot opplæringssektoren og allmennheten.

Rekruttering til realfag

Både nasjonalt og internasjonalt er rekrutteringen til realfag og teknologi bekymringsfullt lav. De som studerer realfag på universitetsnivå, går i stor grad til næringsliv, forskning og forvaltning. Ved lærerutdanningene er det et begrenset antall studenter som velger realfaglige fordypninger i utdanningen. Resultatet er at det ikke rekrutteres nok lærere med fordypning i realfagene. Denne mangelen resulterer i en skole hvor entusiasme for – og kunnskap om – realfag blir en mangelvare.

I august 2007 la Kunnskapsdepartementet frem tiltaksplanen «Et felles løft for realfagene».³ Blant målene i denne planen var:

- å bedre kvaliteten på opplæringen i realfag og øke motivasjonen og realfagene relevans for elevene,
- å øke rekrutteringen til programområde for realfag i videregående opplæring,
- å øke rekrutteringen av studenter i realfag i ingeniøruddanningen ved universiteter og høyskoler.

En stor andel av de besøkende ved universitetsmuseene er skoleelever. Gjennom en aktiv satsing på realfagene vil museene kunne bidra til å bedre rekrutteringen til naturvitenskapelige og teknologiske studier, i tråd med Kunnskapsdepartementets mål i tiltaksplanen for realfagene. Dette kan gjøres i samarbeid med vitensentrene og med de matematisk-naturvitenskapelige fakultetene.

³ www.regjeringen.no/nb/dep/kd/dok/rapporter_planer/planer/2006/Et-felles-loft-for-realfagene.html?id=271539

Departementet deler utvalgets oppfatning om at det særlig er på tre områder universitetsmuseene kan iverksette tiltak for å møte utfordringen knyttet til rekruttering innenfor realfag: interaktiv formidling, tverrfaglige formidlingsprosjekter og tilrettelagte digitale læringsressurser. Tiltakene på disse tre områdene må ses i sammenheng.

5.4.3 Kunnskap om brukernes behov

Departementet deler utvalgets vurdering om at det er for lite kunnskap om brukernes behov. Universitetsmuseene bør ha en egeninteresse av å ha kunnskap om hvordan forskere, forvaltere, skolen og allmennheten mener universitetsmuseenes samlinger best kan formidles. Universitetsmuseene bør derfor jevnlig ta i bruk brukerundersøkelser. I tillegg bør universitetsmuseene ha rutiner for hvordan resultatene fra slike undersøkelser kanaliseres inn i arbeidet med planer og strategier.

5.4.4 Utstillinger

Utstillinger kan deles inn i to hovedtyper: basisutstillinger og vandretstillinger. Man kan også definere inn Internettutstillinger og virtuelle utstillinger. Utstillinger må nå et større publikum enn den enkelte forsker eller forvalter. Universitetsmuseenes utstillinger er forskningsbaserte, men retter seg først og fremst mot skolen og allmennheten.

Departementet deler utvalgets syn på utstillingenes betydning. Det er uheldig at flere av basisutstillingene ikke har blitt fornyet på rundt 30 år. Etter departementets syn er det av stor betydning at vedlikehold av basisutstillingene er en del av universitetenes planer. Et kontinuerlig vedlikeholdsregime med jevnlig utskifting av utdatert eller uaktuelt materiale vil kunne opprettholde basisutstil-

Boks 5.3 Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen

Senteret er et nasjonalt ressurscenter for kunst og kultur i opplæringen. Det favner barnehage, grunnskole, kulturskole, videregående opplæring og høyere utdanning. Målgruppen er førskolelærere, lærere som underviser i kunst og kultur i grunnsopplæringen og lærerutdanningen, skoleledere, studenter, forskere og læremiddelutviklere.

Se også www.kunstkultursenteret.no

lingenes aktualitet. Skippertak vil ikke kunne gjøre det samme. Departementet forventer derfor at universitetene får slike planer på plass, og at de setter av de midlene som er nødvendige for å sette planene ut i livet.

Utvalget trekker fram at flere vandreutstillinger år om annet har bidratt vesentlig til økt publikumstilstrømming. Vandreutstillinger, enten mellom universitetsmuseer eller mellom universitetsmuseer og andre museer, fører til økt samarbeid og styrker formidlingskompetansen. Kunnskapsdepartementet vil derfor legge til rette for at universitetsmuseene kan søke om støtte til vandreutstillinger fra Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen.

5.4.5 Økonomiske virkemidler

Kunnskapsdepartementet har merket seg utvalgets påpekning av at stillinger ved flere universitetsmuseer har blitt flyttet fra formidling til forskning. Universitetsmuseenes forskningsoppgaver blir støttet av forskningskomponenten i finansieringssystemet. Det er for liten grad av økonomiske insitamenter til støtte for kjerneoppgaven formidling. Kunnskapsdepartementet vil ikke innføre en egen formidlingskomponent i finansieringssystemet for universitetsmuseene, slik utvalget foreslår. Det finnes indikatorer som synliggjør deler av museenes formidlingsvirksomhet, og som kan brukes både ved universitetenes styring av universitetsmuseene og ved departementets styringsdialog med universitetene. Departementet ser imidlertid at det er behov for tiltak som hever statusen og øker legitimiteten til formidlingsoppgavene. Departementet vil derfor innføre egne økonomiske virkemidler som fremmer formidling. Universitetsmuseenes samarbeid med skolen vil være en naturlig del av en slik ordning. Det rapporteres allerede fra antall omvisninger av skoleklasser. En bedret kontakt med skoleverket vil kunne føre til en økt profesjonalisering av formidlingsarbeidet som sådant.

5.5 Tiltak

Formidlingskompetanse

Departementet forventer at universitetsmuseene prioriterer å ha nødvendig kompetanse innen formidling.

Brukerundersøkelser

Departementet forventer at universitetsmuseene får på plass rutiner som sørger for at kunnskapen om brukernes behov økes, og for at kunnskapen kanaliseres inn i arbeidet med planer og strategier.

Fornyelse av basisutstillingene

Departementet forventer at universitetene får på plass planer om fornying av basisutstillingene og setter av tilstrekkelige midler til dette i sitt interne finansieringssystem.

Støtte til vandreutstillinger

Kunnskapsdepartementet vil legge til rette for at universitetsmuseene kan søke om støtte til vandreutstillinger fra Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen.

Den kulturelle skolesekken

Kunnskapsdepartementet vil stimulere til økt samarbeid mellom universitetsmuseene og Den kulturelle skolesekken. Kunnskapsdepartementet forventer at dette følges opp av universitetsmuseene.

Samarbeid med vitensentrene

Kunnskapsdepartementet vil understreke at vitensentrene skal samarbeide nært med universitetsmuseene om formidling tilpasset skolens læreplaner og rettet mot allmennheten. Tilsvarende skal universitetsmuseene vektlegge behovet for styrket dialog med vitensentrene med det formål å samkjøre innsatsen mot opplæringssektoren og allmennheten.

Økonomiske virkemidler

Departementet vil innføre økonomiske virkemidler som fremmer formidling, spesielt overfor skolen.

6 Digitalisering

6.1 Bakgrunn

Digitalisering av samlingene er en del av universitetsmuseenes infrastruktur. Digitaliseringen skal fremme både forskning, forvaltning og formidling (jmfør kapittel 3–5). Valg av databaser, tekniske løsninger og standarder må derfor være tilpasset disse formålene. Dette gjelder både i regionalt, nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Siden digitalisering er en grunnleggende problemstilling, behandles problematikken i et eget kapittel.

I snever forstand kan digitalisering av universitetsmuseenes samlinger forstås som den initierte digitale registreringen og systematiseringen av opplysninger om objekter, observasjoner eller fenomener. I en videre forstand kan digitaliseringen forstås som hvordan digitale verktøy tas i bruk i forskning, formidling og forvaltning.

Boks 6.1 Om MusPro

Museumsprosjektet (MusPro) var et nasjonalt samarbeidsprosjekt for å imøtekomme krav til gjenstandsforvaltning, feltarbeid, forskning og formidling i de norske universitetsmuseene. Målet for prosjektet var å lage felles databasesystemer for samlingene ved alle universitetsmuseene. Museumsprosjektet ble opprettet våren 1998 og formelt avsluttet 31. desember 2006.

Prosjektet ble støttet med 58,5 millioner kroner, fra eieruniversitetene, Miljøverndepartementet og UFD/KD. I tillegg bidro Aetat og fylkeskommunene med en omfattende omskrivingsaktivitet, til en verdi mellom 100 og 200 millioner kroner.

Naturhistorisk museum trakk seg ut av MusPro i januar 2004.

Se også www.muspro.uio.no

6.2 NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet

6.2.1 NIFU STEP's rapport

Utvalget gav NIFU STEP i oppdrag å gjennomføre en evaluering av universitetsmuseenes digitalisering. I sin rapport «Evaluering av universitetsmuseenes digitaliseringsarbeid» (NIFU STEP, 2005) gjennomgikk NIFU STEP digitaliseringstiltakene som er foretatt i forhold til universitetsmuseenes samlinger, med særlig vekt på Museumsprosjektet (MusPro).

NIFU STEP skrev i sin rapport:

«... mange av forskerne er nærsynte på eget fag og egne interesser i sammenheng med digitaliseringsarbeidet, og at mange, både enkeltpersoner og institusjoner, ikke har klart å heve blikket og se mer langsiktig og strategisk på hva digitaliseringen kan bringe med seg for museenes framtidige rolle i samfunnet.»

NIFU STEP konkluderer blant annet med at:

- MusPro har betydd et viktig krafttak for digitalisering
- MusPro har ikke vært godt nok forankret organisatorisk, verken ved museene eller universitetene
- MusPro har lagt for lite vekt på bruker- og publikumsvennlighet
- MusPros plan for en etterdriftsorganisasjon burde revurderes og knyttes til et bedre samarbeid med resten av museumslandskapet og Riksantikvaren.

NIFU STEP anbefaler blant annet at:

- digitaliseringsaktiviteten forankres langt bedre på det enkelte museum
- planene for en permanent driftsorganisasjon revideres for å inkorporere både gode lokale løsninger og godt koordinerte nasjonale løsninger
- videreutvikling av teknologiske løsninger skjer i tett dialog mellom datakompetanse og brukere

- det igangsettes et utviklingsarbeid for å bedre tilgjengeligheten til det digitaliserte materialet. Dette arbeidet bør inkludere Artsdatabanken, Naturhistorisk museum som GBIF-node, Riksantikvaren og Museenes datatjeneste.

6.2.2 Utvalgets syn

Etter utvalgets syn bør universitetsmuseenes samlinger forvaltes som en nasjonal felleseiendom. Utvalget mener ABM-utvikling bør arbeide for en enhetlig og koordinert samlingsforvaltning gjennom tilrettelegging av museumsfaglige nettverk og samordning av programvareutvikling. Utvalget anbefaler at det digitaliserte materialet tilrettelegges for formidling, forvaltning og forskning.

I tillegg anbefaler utvalget at universitetsmuseene samarbeider om å tilrettelegge informasjon om Norges biologiske mangfold, med utgangspunkt i de naturhistoriske samlingene. Informasjonen må tilrettelegges slik at det støtter standard utvekslingsformater.

6.3 Høringsuttalelsene

Ti høringsinstanser uttaler seg om hvorvidt ABM-utvikling bør gis en rolle som tilrettelegger for museumsfaglige nettverk og samordner av programvareutvikling. Sju av disse er forbeholdne eller negative til forslaget. Tre høringsinstanser gir forslaget en uforbeholden støtte. *Norges forskningsråd* uttaler at det bør legges vekt på samordning av systemer og tettere samarbeid med relevante aktører, som ABM-utvikling. *Universitetet i Oslo* etterlyser en mer presis avklaring av hvilken rolle ABM-utvikling skal ha overfor universitetsmuseene. *Tjenestemannsorganisasjonene* framhever at museene selv har miljøer som kan bidra til programvareutvikling for museene, som dermed kan ivareta den nære sammenhengen mellom forskning og samlingsforvaltning som kjennetegner universitetsmuseene. *Artsdatabanken* savner drøftinger omkring prioriteringer i arbeidet med digitalisering og tilrår at arbeidet med digitalisering organiseres på en måte som gjør at Artsdatabanken og Global Biodiversity Information Facility (GBIF) er tungt involvert, jmfør punkt 3.4.3. De mener det vil gi arbeidet god retning i nasjonalt og internasjonalt perspektiv.

To fylkeskommuner slutter seg til utvalgets anbefalinger om at det digitaliserte materialet må tilrettelegges for formidling, forvaltning og forskning. *Universitetet i Oslo* uttaler at evalueringen av museenes digitaliseringsarbeid har vært nyttig.

Den har synliggjort den direkte sammenhengen mellom digitalisering av samlingene og moderne samlingsforvaltning. *Direktoratet for naturforvaltning* støtter kritikken om at Museumsprosjektet har hatt for lite fokus på bruker- og publikumsvennlighet, men påpeker at prosjektet har betydd mye for tilgjengeliggjøring av de naturhistoriske samlingene.

6.4 Departementets vurderinger

6.4.1 Prinsipper for dataforvaltning

Det viktige spørsmålet om digitalisering av universitetsmuseenes samlinger dreier seg ikke om hvem som til enhver tid har ansvaret for vedlikeholdet av data og databaser. St.meld. nr. 30 (2002–2003) «*Norge digitalt*» – et felles fundament for verdiskaping legger til grunn at den enkelte part har ansvar for å tilrettelegge og tilgjengeliggjøre egne data. Dette må også gjelde universitetsmuseene.

Det bærende prinsipp må være at museene har ansvar for å tilrettelegge og tilgjengeliggjøre egne data gjennom åpne grensesnitt basert på internasjonale standarder og utvekslingsformater. Data som kommuniseres gjennom Internett, kan brukes direkte hos ulike brukere, til ulike oppgaver. Det betyr at dataene finnes ett sted, alltid tilgjengelige, så oppdatert som eierinstitusjonen kan gjøre dem. Andre brukere i forvaltning og allmennhet trenger dermed ikke å kopiere data.

Det viktigste spørsmålet rundt digitalisering av universitetsmuseenes samlinger dreier seg om hvilke overordnede rammer og krav som må være på plass for at universitetsmuseene skal kunne tilrettelegge og tilgjengeliggjøre data. Departementet ønsker at disse spørsmålene får en snarlig avklaring. Det legges videre til grunn at disse overordnede rammer og krav skal være samordnet med øvrig aktivitet som gjelder digitalisering av materiale i arkiv-, bibliotek og museumsfeltet.

6.4.2 Digitalt utviklingsarbeid ved universitetsmuseene i dag

29. april 2006 leverte en arbeidsgruppe, nedsatt av de fire rektorene ved universitetene med museer, *Innstilling fra Arbeidsgruppen for museumsdatabasene*. På bakgrunn av innstillingen, og som en forlengelse av MusPro, etablerte rektorene *Museenes IT-organisasjon* (MUSIT), med prøvedrift fra 1. januar 2007.

MUSIT arbeider med å utvikle og drifte felles databaseløsninger, men bildet er i dag stort sett det

Boks 6.2 Om MUSIT

MUSIT er et samarbeid mellom universitetsmuseene med det formål å utvikle og drifte felles databaseløsninger. MUSIT ledes av et styre nedsatt av museenes eiere.

I tillegg til styret består MUSIT av to koordineringsgrupper, én for naturfag og én for kulturfag, samt flere faggrupper. Med unntak av Drifts- og utviklingsgruppen (DUG), som er permanent og fungerer som sekretariat for MUSITs styre, opprettes faggruppene etter behov og rapporterer til koordineringsgruppene eller styret.

MUSIT bygger videre på det arbeidet som ble påbegynt i MusPro.

Se også www.musit.uio.no

samme som arbeidsgruppen tegnet. Databasene fungerer isolert sett brukbart for forvaltning innenfor egne museer. Det store bildet er imidlertid fortsatt at det er for mange databaser på for mange plattformer. Floraen av tekniske løsninger og mangel på standarder er til hinder for at digitalisert materiale kan bearbeides på en slik måte at det kan formidles videre til ulike grupper.

6.4.3 Et nasjonalt løft

Det synes å være bred enighet om diagnosen i forhold til digitalisering av universitetsmuseenes

Boks 6.3 Universitetsmuseenes digitaliserte materiale

Universitetsmuseene har digitalisert en rekke samlinger. De fire naturhistoriske museene har digitalisert ca. 5 millioner (ca. 45 %) av i underkant av 12 millioner objekter og observasjoner. Om lag halvparten av det som er digitalisert, er tilgjengelig for andre enn dem som arbeider med materialet til daglig. En årsak til dette er at en rekke databaser ikke egner seg til å dele data.

De fem universitetsmuseene har til sammen 86 forskjellige databaser med samlingsdata.

En del av arbeidet som er gjort, holder for lav kvalitet. Som et eksempel kan det nevnes at over 80 % av de naturhistoriske samlingsdataene har en stedfesting på en kilometers nøyaktighet eller grovere.

samlinger. Informasjonen er spredt på for mange tekniske løsninger.

Universitetsmuseene har satset betydelige ressurser på digitalisering av samlingene. Forutsetningene for å videreutvikle arbeidet synes å være gode. En oppfølging må ta hensyn til det som gjøres og allerede er gjort av universitetsmuseene. Departementet mener universitetene og MUSIT er på rett vei. Etter departementets syn er det imidlertid viktig å se universitetsmuseenes digitalisering i en større sammenheng, ut fra et bredt nasjonalt og internasjonalt perspektiv. Det er brukernes behov (forskning, forvaltning og formidling til skolen og allmennheten) som må være styrende for den videre utviklingen, slik at disse kan dra full nytte av det kunnskapspotensialet som ligger i universitetsmuseenes samlinger.

Universitetsmuseene har med sin tilknytning og forskningsforankring en spesiell rolle, som skiller dem fra den resterende museumssektoren. Et formål med universitets- og høyskoleloven er at høyere utdanningsinstitusjoner skal utføre forskning på et høyt internasjonalt nivå. Høyere utdanningsinstitusjoner skal etter loven bidra til å følge den internasjonale forskningsfronten. Denne spesielle rollen skiller universitetsmuseene fra den øvrige museumssektoren.

Departementet er enig med NIFU STEPs anbefaling om at det bør igangsettes et utviklingsarbeid for å bedre tilgjengeligheten til det digitaliserte materialet. I dette utviklingsarbeidet må Artsdatabanken, MUSIT, Riksantikvaren, ABM-utvikling og Utdanningsdirektoratet, som representanter for de viktigste feltene som skal tas hensyn til, spille viktige roller.

Digitaliseringsarbeidet som allerede er gjort, ligger som premiss for den videre utviklingen. Det er særlig viktig å bygge videre på arbeid som holder en høy internasjonal standard. Departementet tenker spesielt på arbeidet som er gjort ved Naturhistorisk museum, som vert for den norske GBIF-noden, jamfør punkt 3.4.3. Etter departementets syn har Norge som nasjon gode forutsetninger for å være ledende innen digitalisering. Vi bør ha som mål å være verdensledende på digitalisering innenfor universitetsmuseenes ansvarsområde. Norge har, med sin spredte bebyggelse, også et særlig behov for å utnytte mulighetene moderne teknologi åpner for.

Departementet er enig i utvalgets syn om at universitetsmuseenes samlinger bør forvaltes som en nasjonal felleseiendom. Departementet mener det er ønskelig å tilgjengeliggjøre universitetsmuseenes samlinger digitalt, innenfor en enhetlig ramme. Departementet foreslår derfor å etablere

Boks 6.4 Encyclopedia of Life

Encyclopedia of Life er et prosjekt som ønsker å oppsummere alt vi vet om jordas livsformer i form av artikler og sider på internett. Sidene baserer seg på hva forskningen har funnet ut de siste 250 årene samlet i bøker, tidsskrifter, museer og databaser. Sidene er også åpne for innspill fra alle brukere. Bidragene vil bli kvalitetssikret, og de beste vil bli lagt ut på nettstedet.

Arbeidet er i startfasen. Så langt er det lagt ut om lag 30 000 sider. Organisatorene håper at man innen 2017 har fått på plass en beskrivelse av alle kjente arter.*

Se også: www.eol.org

* Kilde: www.forskning.no/Artikler/2008/februar/1204120985.26

et nasjonalt digitalt universitetsmuseum. Dette vil kreve et stort nasjonalt løft.

6.5 Tiltak

6.5.1 Nasjonalt digitalt universitetsmuseum

Departementet ønsker universitetsmuseenes samlinger tilgjengeliggjort for sentrale brukergrupper. Departementet vil derfor etablere et nasjonalt digitalt universitetsmuseum (NDU).

NDUs kjennetegn

NDU skal være et Internettbasert museum, bestående av digitalt materiale fra museer underlagt universitetene og Arkeologisk museum i Stavanger.

Brukernes (forskning, forvaltning, skole og allmennheten) behov skal være styrende for oppbyggingen og utviklingen av NDU. Dette vil bli gjen speilet i NDUs styresammensetning.

NDU skal gjøres tilgjengelig gjennom åpne grensesnitt basert på internasjonale standarder og

utvekslingsformater. De underliggende databasene og tekniske plattformene ved universitetsmuseene skal være tilpasset dette formålet.

NDU skal ha egne Internettportaler tilpasset

- forskning, både innenfor og utenfor museumssektoren, nasjonalt og internasjonalt
- forvaltning
- formidling mot skolen og allmennheten.

NDU skal stimulere til formidling innad i museene, mellom universitetsmuseene og mellom universitetsmuseene og andre museer.

Utvalg

Departementet vil nedsette et utvalg for å utrede et NDU. Departementets forventninger til NDU setter premisser for utvalgets sammensetning og mandat.

Utvalget vil være bredt sammensatt med medlemmer med kompetanse innen formidling, forskning, skole, museumsdrift i og utenfor universitetene, økonomi, prosjektering og internasjonale databaser.

Utvalget vil få som mandat å utrede hvordan man best kan utvikle NDU i tråd med de krav Regjeringen stiller i denne meldingen.

Utvalget skal utrede hvordan man best kan innpasse digitaliseringsarbeidet som allerede er gjort ved universitetsmuseene.

Utvalget skal utrede ressursbehovet i forhold til

- nødvendig oppdatering/oppgradering av museenes eksisterende databaser
- utvikling av tekniske løsninger
- framtidig drift og vedlikehold.

Samordning

Universitetsmuseene må samarbeide tett for at NDU skal kunne etableres. Departementet viser til kapittel 7.4.2 om nødvendig endring i forskrift til universitets- og høyskoleloven vedrørende samordningsansvar.

7 Styring, organisering og ledelse

7.1 Bakgrunn

Universitetene i Bergen, Oslo, Tromsø, Trondheim har et nasjonalt ansvar for å drive universitetsmuseer. Universitetsmuseene er underlagt universitetsstyrene, med ansvar og rettigheter på linje med fakultetene. Universitetsstyrene fastsetter selv strategien for institusjonens utdannings- og forskningsvirksomhet og annen faglig virksomhet. Museene har egne styrer med ni, ti eller elleve medlemmer. Bare to av museene har styreleder som er rekruttert utenfra universitetet. Alle museene har eksterne styremedlemmer.

Universitetsmuseene mottar bevilgninger via universitetene. Stortinget gjør således ikke et særskilt bevilgningsvedtak knyttet til universitetsmuseenes virksomhet. Departementet gir heller ikke føringer i tildelingsbrevene for hvor stor del av universitetsbevilgningen som skal videreføres til museene. Det er således opp til det enkelte universitet å fordele midler fra sin totalramme til universitetsmuseet. I tillegg til basisfinansiering tildeles midler til universitetene basert på resultater knyttet til utdanning og forskning. Universitetsmuseene omfattes av dette systemet. Basisfinansieringen utgjør størstedelen av inntektene til universitetsmuseene. Kunnskapsdepartementet har unntaksvis de senere årene øremerket midler til sikring, bevaring og digitalisering av universitetsmuseenes samlinger.

For de kulturhistoriske museene utgjør inntekter fra arkeologiske utgravinger store beløp på universitetsmuseenes inntektskapitler. Midlene dekker utgifter som følger av eksterne utgravingsoppdrag. For de naturhistoriske museene utgjør en relativt stor andel av inntektene eksternt finansiert FoU-virksomhet, særlig knyttet til naturforvaltningen. Universitetsmuseene har inntekter fra billettsalg, men med unntak av for Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo utgjør dette en mindre del av inntektene.

Mål- og resultatindikatorer er viktige styringsvirkemidler for Kunnskapsdepartementet. I tildelingsbrevene til universitetene er det fastsatt mål- og resultatindikatorer for utdanning, forskning og formidling som også gjelder for universitetsmuseene. I tillegg til dette er det fastsatt egne mål om

at universitetene skal ha ansvar for å bygge opp, drive og vedlikeholde museer. Et delmål er at universitetsmuseene skal sørge for god sikring og bevaring av museumssamlingene og bidra til digitalisering. Videre framgår at samlingene skal tilrettelegges for bruk i offentlig forvaltning og av den interesserte allmennheten.

7.2 NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet

7.2.1 Utvalgets syn

Utvalget mener det er viktig med bred ekstern representasjon i museumsstyrene, inkludert eksterne styreledere.

Utvalget peker på at opptil 80 % av universitetsmuseenes utgifter er bundet opp til lønn, sosiale utgifter og husleie, og at dette gir begrenset økonomisk handlingsrom.

Utvalget peker på at Museumsprosjektet er et eksempel på at en tydeligere styring og ledelse fra universitetene hadde vært ønskelig (se kapittel 6 om digitalisering). Evalueringen av Museumsprosjektet viser at forankringen i universitetsledelsen er for svak, og at det har medført problemer for administrasjonen og den faglige innretningen av prosjektet.

Utvalget skriver at det gjennom meldingsarbeidet har fått bekreftet Riksrevisjonens påpekning av svak styringskjede mellom universitetene og universitetsmuseene. De viser til at samtaler med universitetsledelsene peker i retning av svak interesse og liten vilje til aktiv ledelse av museene.

Spørsmålet om tilknytningsform var ikke en del av mandatet til utvalget. Utvalget mente imidlertid at dette var så vesentlig for universitetsmuseenes utvikling at de gav spørsmålet en sentral plass i innstillingen. Utvalget peker på at de viktigste fordelene med universitetstilknytningen er at den åpner for faglig samarbeid og nettverk og gir faglig legitimitet, og at museene kan fungere som formidlingsarena for universitetet. Videre gir tilknytningen økonomiske og administrative fordeler.

Utvalget peker på at tilknytningen åpner for prioritering av oppgaver som er meritterende innenfor universitetssystemet, på bekostning av de mer

museumsspesifikke oppgavene som formidling og samlingsforvaltning.

Utvalgets flertall mener at fordelene med dagens tilknytning i større grad er muligheter enn realiteter. De mener at det vil ligge vesentlige fordeler i organiseringen av universitetsmuseene som randsonestitusjoner. Museene kan beholde bånd til universitetet som er en del av den faglige legitimiteten, samtidig som de blir mer uavhengige i forhold til prioriteringer og utviklingsmuligheter. Samtidig blir de som randsonestitusjoner ikke underordnet målbarhetskrav som er dårlig tilpasset museenes virksomhet.

Utvalgets mindretall ser at universitetsmuseene står overfor store utfordringer når det gjelder samlingsforvaltning og formidling. De mener at utfordringene først og fremst er en følge av svakheter ved styringsdialogen mellom departement og universitetet og mellom universitetsledelse og museum. De peker på viktigheten av arbeidet med mål- og resultatindikatorer for universitetsmuseene, samt betydningen av at universitetsmuseenes virksomhetsområder inngår i universitetenes strategiske dokumenter.

Utvalgets mindretall mener at utvalgets gjennomgang av universitetsmuseenes samlingsforvaltning og formidlingsoppgaver bekrefter behovet for tydelige finansieringsordninger. De peker på at museenes og universitetsinstituttens forskning er viktig for forvaltningen av landets natur- og kulturarv. De mener også at forskningsmessig samarbeid og samordning lettere lar seg gjennomføre når universitetsmuseene inngår som en del av universitetet.

Mindretallet er bekymret for at en eventuell endring av universitetsmuseenes tilknytning til universitetene kan svekke forskningen ved museene og forsinke arbeidet med å finne konstruktive løsninger på universitetsmuseenes utfordringer.

7.2.2 Utvalgets anbefalinger

- Det bør etableres et tettere og mer forpliktende samarbeid mellom departementer med museumsansvar. Kultur- og kirke departementet bør invitere de berørte departementene til et årlig møte på høyt politisk og administrativt nivå for koordinering og samordning av den statlige museumspolitikken.
- universitetsmuseene bør gis tydeligere styringssignaler og rapporteringsverktøy
- universitetsmuseene bør ha bred ekstern representasjon, inkludert styreleder
- universitetsmuseene bør vurdere å innføre en finansieringsmodell som synliggjør samlings-

forvaltning og formidling, med vekt på bevaring, basisutstillinger og digital formidling.

Utvalgets flertall anbefaler:

- universitetsmuseene bør organiseres med en annen tilknytning til universitetene enn dagens. Universitetsmuseenes oppgaver og ansvar som samfunnsinstitusjoner er ikke avhengig av tilknytningen til universitetene. Man bør vurdere hvorvidt universitetsmuseene kan legges inn under universitetenes randsoneraktiviteter
- universitetsmuseene bør i større grad inngå i Museumsreformens konsolideringsprosess.

Utvalgets mindretall anbefaler:

- universitetsmuseene spiller en avgjørende rolle i dokumentasjon av og forskning på natur- og kulturarv. Universitetsmuseene bør fortsette som aktive deltakere i det brede, tverrfaglige kunnskapsnettverket som finnes ved universitetsmuseene. Det må være en viktig utfordring for ABM-utvikling å aktivisere disse kunnskapsmiljøene til beste for museer med mindre vitenskapelig virksomhet
- behovet for konsolidering synes på det nåværende tidspunkt mindre for de fleste av universitetsmuseene enn tilfellet er for store deler av museumslandskapet for øvrig. Universitetsmuseene bør inngå i nasjonale og regionale nettverk som utvikles i forbindelse med museumsreformen. ABM-utvikling bør tilføres mer midler for å stimulere kunnskapsformidling og formidling på tvers av faglige og institusjonelle skiller i museumslandskapet.

7.3 Høringsuttalelsene

Flere høringsinstanser etterspør bedre koordinering og dialog mellom departementer med museumsansvar.

Flere sentrale instanser uttalte seg om tydeligere styringssignaler. *Universitetet i Oslo* mente at Kunnskapsdepartementets budsjettmodell må justeres slik at basistildeling og resultat- og strategimidler omfatter en museumskomponent. *NTNU* mente at det var viktig at en formidlingskomponent bidrar til å fremme forskningsbasert formidling i form av utstillinger og læringsmaterieell. *Artsdatabanken* påpekte at det var behov for styringssignaler fra Kunnskapsdepartementet til museene

om hva som forventes av dem i relasjon til Artsdatabankens oppgaver.

Universitets- og høyskolerådet og tre av universitetene mente at det var behov for kraftig rehabilitering av bygningsmassen og nybygg for at museene skulle kunne løse sine oppgaver tilfredsstillende.

En høringsinstans sluttet seg til utvalgets forslag om bredere og mer ekstern representasjon i museenes styrer.

Universitetet i Tromsø mente at de økonomiske anslagene i utredningen er underestimert.

Et flertall av høringsinstansene uttalte seg om tilknytningsform. Viktige høringsinstanser som *Universitets- og høyskolerådet*, *universitetene*, *Kultur- og kirkedepartementet*, *Miljøverndepartementet*, *Riksantikvaren*, *Artsdatabanken*, *tjenestemannsorganisasjonene* og *Norsk Studentunion* sluttet seg til mindretallets forslag om at universitetsmuseene fortsatt må være underlagt universitetene. Dette fordi en utskillelse over tid vil svekke museenes forskningsvirksomhet med klar negativ effekt for formidling, samlingsforvaltning og utgravingsvirksomhet, og med uheldige konsekvenser for deres internasjonale attraktivitet som forsknings- og formidlingsmiljø. *Kultur- og kirkedepartementet* mente at løsningen ligger i universitetssystemet selv, og at det er fullt mulig å utvikle de aktuelle universitetsmuseene til mer komplette museer, der innsamling, samlingsforvaltning, forskning og formidling utgjør et samspill. Vilåret er at universitetene ser verdien av museumsvirksomheten som en naturlig og integrert del av sitt samfunnsansvar, og at rammevilkårene er til stede.

Museumsforbundet mente at en løsrivelse vil kunne svekke museenes vitenskapelige virksomhet og dermed også svekke arbeidet med å finne gode løsninger på de utfordringer som utredningen ellers skisserer. *Universitetet i Oslo* uttalte at universitetsmuseene er vitenskapelige miljøer som beriker og styrker den faglige virksomheten ved universitetene, og som nettopp ved sin universitetstilknytning også beriker og styrker den norske museumssektoren.

ABM-utvikling gav tilslutning til flertallets forslag om at universitetsmuseene må løsrives fra universitetene. Dette ble begrunnet med bedre forskningsbasert formidling, bredere perspektiv i forhold til faglige skillelinjer samt sterkere samhandling med øvrig museumssektor. Konsekvensene i forhold til museenes kjerneoppgaver ble ikke vurdert i uttalelsen. *Forskningsrådet* var positive til at endret organisasjonsmodell for universitetsmuseene ble utredet.

7.4 Departementets vurderinger

7.4.1 Tilknytningsform

De viktigste aktørene på området er klare i sine tilrådinger til Kunnskapsdepartementet: for at forskningen ikke skal svekkes, må universitetsmuseene fortsatt være underlagt universitetene.

Utvalgets flertall gikk inn for endret tilknytningsform begrunnet i organisatoriske forhold. Hvilke positive konsekvenser organiseringen i universitets randsone ville få i forhold til formidling, forskning og samlingsforvaltning, ble ikke drøftet. Høringsrunden gav heller ingen svar på dette. Mange av høringsinstansene pekte på at analyser og begrunnelser for organisering i universitetets randsone manglet.

Spørsmål om overføring av statlig eiendom, ansattes rettigheter, finansiering, forholdet til anbudsreglement osv. ble heller ikke vurdert. Overgang fra forvaltningsorgan til privat rettssubjekt er en tung prosess som kan føre til at det tar enda lengre tid å løse universitetsmuseenes utfordringer.

Med utgangspunkt i dette og høringsuttalelsene fra de viktigste samarbeidspartnerne har Regjeringen gått inn for at universitetsmuseene fortsatt organiseres som enheter under universitetene. Regjeringen forventer at universitetene ser verdien av å innbefatte museumsvirksomheten som en naturlig og integrert del av sitt helhetlige samfunnsoppdrag. Dette innebærer at både museene og universitetene ser nytten av tverrfaglig samarbeid. Dersom universitetsmuseene skal fungere som et desentralisert nasjonalmuseum for kulturhistorisk materiale fra før reformasjonen og naturhistorie med sentrale oppgaver innenfor forskning, samlingsforvaltning og formidling, gir dette en rekke styringsmessige utfordringer som må løses under dagens styringsmodell.

7.4.2 Statlig styring og koordinering

Universitetsmuseene har en viktig rolle i den offentlige forvaltningen av kulturminner og biologisk mangfold. For å utnytte og styrke deres kapasitet er det behov for å samordne en rekke oppgaver knyttet til forskning, forvaltning og formidling. Det at politikkkutformingene og virkemidlene er spredd på flere departementer, og at universitetsmuseene er underlagt ulike universitetsstyrer, gir særskilte styringsutfordringer. Kunnskapsdepartementet mener at det er behov for å løse utfordringer knyttet til:

- samarbeid mellom berørte myndigheter

- Kunnskapsdepartementets styring
- universitetenes interne styring av universitetsmuseene
- styring og ledelse ved det enkelte universitetsmuseum
- samarbeid mellom universitetsmuseene

Samarbeid mellom berørte myndigheter

Kunnskapsdepartementet har det overordnede ansvaret for universitetsmuseene og styrer disse gjennom universitetene. Miljøverndepartementet har det overordnede ansvaret for forvaltningen av kulturminner og biologisk mangfold. Universitetsmuseene har en nøkkelrolle for Miljøverndepartementet ved å framskaffe og tilgjengeliggjøre grunnlaget for en kunnskapsbasert forvaltning av Norges biologiske mangfold og i forhold til kulturminneforvaltningen. Kultur- og kirkedepartementet har ansvaret for en betydelig del av de museene i Norge som ikke er universitetsmuseer. Det er fra tid til annen behov for å samordne den statlige museumspolitikken. Kunnskapsdepartementet deler utvalgets syn på at det må etableres tettere og mer forpliktende samarbeid mellom departementer med museumsansvar. For å kunne styre universitetsmuseene på en god måte mener Kunnskapsdepartementet det er behov for faste møter mellom Kunnskapsdepartementet og departementer, direktorater og underliggende institusjoner som samarbeider med universitetsmuseene. Kunnskapsdepartementet vil ta initiativ til møter mellom Kunnskapsdepartementet, Kultur- og kirkedepartementet, Miljøverndepartementet, ABM-utvikling, Artsdatabanken, Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren. Dialogen mellom de statlige instansene kan blant annet handle om nasjonale forskningssatsinger, kompetanse og kunnskapsbehov, digitalisering, samarbeidsrelasjoner under kulturminneloven og samarbeid mellom universitetsmuseene og museer underlagt ulike departementer.

Kunnskapsdepartementets styring

Kunnskapsdepartementet har det overordnede ansvar for noen av de største museene i Norge. Kunnskapsdepartementet styrer universitetsmuseene gjennom universitetene. I henhold til universitets- og høyskoleloven skal universitetsstyret selv trekke opp strategien for institusjonen innenfor de rammer og styringssignaler som er gitt. Universitetsstyrene kan i utgangspunktet vektlegge universitetsmuseene slik de selv ønsker, innenfor rammene av loven. Departementet erkjenner at det

påhviler spesielle utfordringer knyttet til styringen av museene. Styringsdialogmøtene mellom Kunnskapsdepartementet og universitetene er derfor viktige i forhold til departementets styring av universitetene og universitetsmuseene, enkeltvis og samlet.

Utvalget påpeker at det gjennom arbeidet med utredningen har fått bekreftet Riksrevisjonens påpekning av at styringskjeden kan styrkes mellom universitetsmuseene, universitetene og Kunnskapsdepartementet. Det viser til at samtaler med universitetsledelsene peker i retning av svak interesse og liten vilje til aktiv ledelse av museene. Som ledd i den samlede styringsdialogen tar departementet sikte på å avholde møter med universitetene og universitetsmuseene. Møtene kan legges opp med spesielt fokus på universitetsmuseene, der det også kan gis formelle styringssignaler.

Det er fastsatt felles mål og utarbeidet resultatindikatorer for universitetsmuseene knyttet til sikring, bevaring og digitalisering av samlingene. Dårlig samordning mellom universitetsmuseene vanskeliggjør rapporteringen til departementet. Kunnskapsdepartementet vil jobbe videre med indikatorene og forbedre disse, samtidig som det vil arbeide med en bedre samordning av rapportering til departementet. I løpet av 2008 vil departementet innkalle universitetene til et eget møte om dette.

Kunnskapsdepartementet vil opprette særskilte insentiver for å styrke forsknings- og formidlingsvirksomheten ved universitetsmuseene. Kunnskapsdepartementet vil be Norges forskningsråd om å utarbeide en nasjonal FoU-satsing rettet inn mot universitetsmuseene. Satsingen skal sikre arbeidsdeling og fremme samarbeid ved universitetsmuseene, mellom museer, med fakultetene ved universitetene og med øvrige forskningsmiljø nasjonalt og internasjonalt. Videre er det behov for at formidlingsvirksomheten ved universitetsmuseene prioriteres høyere. Kunnskapsdepartementet vil opprette et særskilt økonomisk insentiv for å styrke denne delen av virksomheten. Universitetsmuseene har ikke i tilstrekkelig grad prioritert utstillingsvirksomheten. For å fremme denne og for å stimulere til mer samarbeid mellom museene vil Kunnskapsdepartementet sette av egne midler til vandretutstillingsvirksomhet. Se for øvrig omtale under kapittel 5 om formidling.

Universitetenes interne styring av universitetsmuseene

Riksrevisjonen har påpekt utfordringer i forhold til universitetenes styring og ledelse av universitets-

museene. Universitetsmuseene er i varierende grad omtalt i universitetenes strategiske planer. Kunnskapsdepartementet vil påpeke at universitetsmuseene er en viktig del av institusjonens samlede ressurser når det gjelder forskning, og derfor bør være integrert i en helhetlig strategi. Universitetsmuseene kan være et viktig virkemiddel for å gjennomføre universitetenes strategier for allmennrettet formidling, og i den sammenheng bør universitetene være tydeligere på å benytte seg av universitetsmuseenes kompetanse. Kunnskapsdepartementet vil i tildelingsbrev legge føringer om at universitetsmuseene i større grad integreres i universitetenes styringsplaner, og at museenes forskning og samlingspolicy bør være forankret og integrert i universitetenes plandokumenter for forskning.

Styring og ledelse ved det enkelte universitetsmuseum

Det er behov for tydelig ledelse og faglige strategier og prioriteringer innenfor det enkelte universitetsmuseum. For å fremme forskningsaktiviteten og forskningssamarbeidet ved det enkelte museum vil Kunnskapsdepartementet legge føringer i tildelingsbrev om at universitetsmuseene må utvikle klare planer for FoU-arbeidet og styrke sin forskningsledelse. Se for øvrig omtale under kapittel 3 om forskning.

Utvalget anbefaler at universitetsmuseenes styrer bør ha bred ekstern representasjon, inkludert styreleder. Universitetsstyrene fastsetter selv virksomhetens interne organisering på alle nivåer. Alle universitetene har opprettet egne styrer for universitetsmuseene. Universitetsstyret kan selv fastsette sammensetning av styret, men er bundet av universitets- og høyskolelovens § 4-4 (1) som bestemmer at studenter skal ha minst 20 % av medlemmene i alle kollegiale organ som tildeles beslutningsmyndighet. Videre må organiseringen sikre at de ansatte og studentene blir hørt.

Andelen eksterne styremedlemmer varierer mellom museene. Universitetsmuseene har utfordringer knyttet til både forskning, forvaltning og formidling. Formålet med styrene er å trekke opp strategien for virksomheten og sørge for at den holder høy kvalitet. Kunnskapsdepartementet støtter utvalget i at det er nødvendig med bred ekstern representasjon i styrene. Ekstern representasjon kan tilføre styrene kompetanse som kommer i tillegg til den som allerede finnes ved museene.

Samarbeid mellom universitetsmuseene

Universitetsmuseene fungerer samlet sett som et desentralisert nasjonalmuseum for naturhistorisk og kulturhistorisk materiale fra før reformasjonen. Ansvaret for å bygge opp, drive og vedlikeholde museer framgår av universitets- og høyskolelovens § 1–4. Universitetsmuseene har en sentral faglig rolle i den offentlige forvaltningen av kulturminner og biologisk mangfold. Det er behov for samordning av oppgaver knyttet til standardisering og tilgjengeliggjøring av data, standardisering av rapporteringssystemer, formidling og forvaltning. Videre er det ved oppretting av et nasjonalt digitalt universitetsmuseum behov for å klargjøre universitetsmuseenes ansvar. Kunnskapsdepartementet tar sikte på å fremme stortingsproposisjon høsten 2008 med endringer i universitets- og høyskoleloven, slik at departementet får hjemmel til å i forskrift klargjøre universitetsmuseenes ansvar.

7.5 Tiltak

Styring, samarbeid og ledelse

- For å styrke samarbeidet mellom berørte myndigheter vil Kunnskapsdepartementet ta initiativ til et årlig møte mellom Kunnskapsdepartementet og departementer, direktorater og underliggende institusjoner som samarbeider med universitetsmuseene.
- Etatsstyringsmøtene mellom Kunnskapsdepartementet og universitetene er viktige møter i forhold til departementets styring av universitetene og universitetsmuseene. I tillegg til etatsstyringsmøtene vil Kunnskapsdepartementet innføre egne møter mellom departementet, universitetsledelsene og universitetsmuseene.
- Kunnskapsdepartementet vil jobbe videre med indikatorene for sikring, bevaring og digitalisering ved universitetsmuseene og forbedre disse. Departementet vil samtidig arbeide med en bedre samordning av rapportering til departementet. I løpet av 2008 vil departementet innkalle universitetene til et eget møte om dette.
- Kunnskapsdepartementet vil innføre særskilte insentiver for å styrke forsknings- og formidlingsvirksomheten ved universitetsmuseene. Dette vil være et strategisk forskningsprogram, økonomiske insentiver for formidlingsvirksomheten og avsetting av egne midler på statsbudsjettet til utstillingsvirksomhet.
- Kunnskapsdepartementet vil legge føringer i tildelingsbrev om at universitetsmuseene i

- større grad må integreres i universitetenes styringsplaner.
- Kunnskapsdepartementet vil legge føringer i tildelingsbrev om at universitetsmuseene må styrke sin forskningsledelse og utvikle planer og programmer for forskningen.
 - Kunnskapsdepartementet støtter utvalget i at det er nødvendig med bred ekstern representasjon i styrene.
 - Kunnskapsdepartementet vil klargjøre samarbeid og arbeidsdeling mellom universitetsmuseene i en egen forskrift til universitets- og høyskoleloven.

8 Bygg

8.1 Bakgrunn

Egnede bygg er en vesentlig forutsetning for forskning, undervisning og formidling. Universitetsmuseene står overfor særskilte utfordringer da de også trenger lokaler for konservering og betryggende lagring av gjenstander og biologisk materiale for å unngå skader og forringelse.

I Dokument nr. 3:9 (2002–2003) uttalte Riksrevisjonen følgende:

«Museene har en viktig oppgave i forvaltningen av den kulturhistoriske og naturhistoriske arv. Hovedoppgavene er å samle inn, bevare og sikre, forske og formidle og stille ut materielle vitnemål om menneskene og deres omgivelser. For at samlingene skal kunne benyttes i forskning og formidling i et lengst mulig tidsperspektiv, må de forvaltes på en slik måte at de er best mulig beskyttet mot kontinuerlig nedbrytende prosesser og plutselige ødeleggelser.»

Videre heter det:

«Riksrevisjonens undersøkelse viser at samlingene ved fem av de største museene i mange tilfeller oppbevares under forhold som gir utilstrekkelig beskyttelse mot nedbrytende faktorer. I flere tilfeller er det ikke truffet tiltak som sikrer samlingene mot tyveri og plutselige ødeleggelser. Det er til dels avdekket manglende orden, noe som reduserer samlingenes verdi for forsknings- og formidlingsformål.»

Og:

«Riksrevisjonen har merket seg at både Utdannings- og forskningsdepartementet og Kultur- og kirkedepartementet har iverksatt tiltak med siktemål å bedre oppbevaringsforholdene og styringen av bevarings- og sikringsarbeidet. Riksrevisjonen forutsetter at dette arbeidet videreføres, og understreker betydningen av at bevaring og sikring av samlingene forankres i alminnelig aksepterte faglige normer som er tilpasset det enkelte museum.»

Hovedtyngden av universitetsmuseene holder til i bygninger fra sent 1800-tall til tidlig 1900-tall. I sin rapport om bevaring og sikring av universitetsmuseenes samlinger påpeker Riksrevisjonen at bygningene legger klare begrensninger på hva

som kan gjøres for å sikre samlingene i eksisterende bygningsmasse. I tillegg har tilveksten gjennom flere tiår ført til at deler av samlingene må lagres andre steder under forhold som ikke oppfyller alle krav til sikker oppbevaring. Denne påvisningen er fulgt opp av utvalget og i høringsuttalelsene.

8.2 NOU 2006: 8 Kunnskap for fellesskapet

Utvalget omtalte ikke bygg i et eget kapittel. Formidlingskapitlet inneholdt følgende anbefaling med hensyn til bygg:

- «De kritikkverdige bevaringsforholdene som er avdekket av Riksrevisjonen, må bedres gjennom tydeligere styringssignaler, en oppgradering av bygningsmessige forhold, herunder magasiner, og konservering.»

Utvalgets syn er referert under kapittel 4.2 under forvaltning.

8.3 Høringsuttalelsene

Høringsuttalelsene knyttet til kapitlene forskning, samlingsforvaltning, formidling og organisering, styring og ledelse understreker hvor viktige bygg er for at universitetsmuseene skal kunne løse sine oppgaver på en tilfredsstillende måte. Under kapitlet om samlingsforvaltningen var høringsinstansene enige om at dersom det skal skje forbedringer av vesentlig betydning for forholdene som samlingene oppbevares under, vil det kreve betydelige økonomiske investeringer i nybygg og ombygginger. Under kapitlet om formidling påpekte høringsinstansene at for å utvikle gode basisutstillinger kreves det stor satsing med hensyn til rehabilitering av bygningsmassen. Bygningene gir i dag store begrensninger i forhold til fornyelse på området. *Universitets- og høghskolerådet* og tre av universitetene mente at det var behov for kraftig rehabilitering av bygningsmassen og nybygg for at museene skulle kunne løse sine oppgaver tilfredsstillende.

Høringsuttalelsene er oppsummert i kapittel 4.3 og 5.3.

8.4 Departementets vurdering

8.4.1 Arealer og tilstand

De fire universitetsmuseene disponerer om lag 90 000 m² til sammen. Det meste er i egenregi (dvs. at universitetene eier og forvalter bygningene selv), mens en del, særlig magasiner og andre oppbevaringssteder, leies av andre.

Arealene fordeler seg om lag slik:

Universitetet i Oslo	ca.	39 000 m ²
Universitetet i Bergen	ca.	22 000 m ²
NTNU	ca.	20 000 m ²
Universitetet i Tromsø	ca.	9 000 m ²
Sum	ca.	90 000 m ²

Som nevnt ovenfor, er hovedtyngden av bygningene mellom 80 og 100 år gamle. Alle bygningene har større eller mindre behov for dyptgripende renoveringer for å bringe dem opp i forskriftsmessig stand og samtidig gjøre dem funksjonelt tidsmessige.

8.4.2 Magasiner

Magasinsituasjonen ved universitetsmuseene er godt beskrevet i Riksrevisjonens rapport, selv om denne undersøkelsen ikke dekker alle. De tiltakene som er satt i gang etter Riksrevisjonens gjennomgang, har gjort situasjonen bedre ved mange av samlingene, men det er et godt stykke igjen til fullt tilfredsstillende forhold for en rekke av samlingene. Det må antas at Riksrevisjonen i sin nye gjennomgang fortsatt vil peke på mangler.

Magasiner omfatter, ideelt sett, i tillegg til forsvarlige lagringsområder tilpasset de ulike gjenstandenes behov også plass for mottak av gjenstander, konservering og rekonservering, og plass for forskning og undervisning. Magasinene er derfor navet i museenes virksomhet og vesentlige for at museene kan oppfylle sitt samfunnsansvar.

Det er et stort behov for rekonservering av mye av samlingene for at disse ikke skal forringes. Fordi lagringssituasjonen ofte ikke er tilfredsstillende, er verdien av rekonservering liten hvis gjenstandene ikke kan lagres på en tilfredsstillende måte i etterkant. Dette gjør at rekonservering utføres i mindre grad enn ønskelig. I noen tilfeller er det også utilfredsstillende forhold for konservering på grunn av for trange og mindre egnede lokaler.

Universitetet i Oslo

På bakgrunn av Riksrevisjonens rapport har Universitetet i Oslo leid nye magasinlokaler for Kulturhistorisk museum på Økern. Lokalene er på 7700 m². Disse inneholder foruten lager også verksteder for konservering. Magasinbygget dekker om lag 2/3 av museets behov og bør gi magasinsituasjonen ved museet endret status fra kritisk til tilfredsstillende for det meste av samlingene.

Situasjonen ved Naturhistorisk museum er utfordrende, og dagens bygninger lar seg vanskelig bygge om til forsvarlig lagring. Selv om det er gjort tiltak for å bedre situasjonen, er bygningene overfylte. Mye av materialet er dårlig sikret både brannteknisk, mot innbrudd og klimatisk. Det har ikke vært mulig å finne egnede lokaler til lagring.

Universitetet i Bergen

De gamle museumsbygningene ved Universitetet i Bergen egner seg ikke for magasiner. Universitetet er derfor i ferd med å flytte ut mye av samlingene som ikke står i utstillinger, til andre og sikre lagre. Når universitetets tiltaksplan er gjennomført, må de fysiske forholdene for samlingene karakteriseres som tilfredsstillende. En utfordring er at materialet ligger spredd på mange steder, slik at gjenfinning og bruk blir vanskeliggjort.

NTNU

Magasinførholdene ved Vitenskapsmuseet er varierende. Vitenskapsmuseet og NTNU har forsøkt å finne egnede leielokaler. Selv om egnede lokaler finnes, er tilbudt pris høyere enn universitetet finner forsvarlig. I tillegg til sikringstiltak i eksisterende lokaler arbeider universitetet med planer om et nytt magasinbygg i tilknytning til Vitenskapsmuseets lokaler på Kalvskinnet.

Universitetet i Tromsø

Universitetet er i gang med å bedre lagringsforholdene og sikringen av materialet. Gjenstandene lagres i dag på flere steder på Tromsøya, dels ved Tromsø Museum, dels ved universitets anlegg i Breivika og andre steder. Fullgode løsninger i eksisterende lokaler blir uforholdsmessig dyre, og materialet ligger spredd. Universitetet mener derfor at den mest rasjonelle og kostnadseffektive løsningen er å bygge nye magasiner.

Figur 8.1 Naturhistorisk museum, Bergen Museum, bygget 1865.

Fotograf: Jan Kåre Wilhelmsen. Universitetet i Bergen

8.4.3 Utstillinger

Situasjonen for utstillingene er drøftet i kapittel 5. De permanente utstillingene er ofte lite tidsmessige. Det er videre dårlig med lokaler til vandretstillinger og andre innlånte utstillinger. Som omtalt i kapittel 5 er det et stort behov for å modernisere de fysiske utstillingene ved universitetsmuseene. Forholdene må også legges bedre til rette for publikum. Svært mange av bygningene er gamle, og selv om det er foretatt ombygginger, er en lang rekke bygningstekniske og funksjonelle krav vanskelige å oppfylle uten større ombygginger.

8.4.4 Vurderinger

Universitetsmuseene, inklusive museenes botaniske hager og arboreter, er samfunnets viktigste arkiver for eldre kulturhistorie og biologisk dokumentasjon. Ettersom samfunnet har store ambisjoner med hensyn til kulturhistorisk kartlegging og kartlegging av biologisk mangfold, er det av stor betydning at dette materialet oppbevares på en forsvarlig måte og gjøres tilgjengelig for forskning og forvaltning. Det er også viktig at det er plass for tilvekst. Bygningmessig er museene i det store og

hele uhensiktsmessige for å kunne ivareta alle sine primæroppgaver: Forskning, forvaltning og formidling.

Den uhensiktsmessige bygningsmassen går ut over ikke bare samlingsforvaltningen, men også tilrettelegging for forskning og samlingenes bruk i samfunnsforvaltningen. Trengselen vanskeliggjør i mange tilfeller også nødvendige eller ønskede ombygginger. Situasjonen varierer fra museum til museum, men må i det store og hele karakteriseres som mindre tilfredsstillende.

Dette gir en rekke utfordringer:

1. Lokaler for oppbevaring av materiale må oppgraderes slik at eldre referansemateriale tas forsvarlig vare på og nytt materiale kan legges til.
2. Samlingene er i sin natur dynamiske, og det må tas høyde for dette.
3. Forholdene må legges til rette slik at materialet er tilgjengelig for forskning og forvaltning på en forsvarlig og hensiktsmessig måte.
4. De ansatte må sikres gode arbeidsforhold.
5. Forholdene må legges til rette for undervisning på universitetsnivå på alle nivåer
6. Museenes botaniske hager og arboreter må videreutvikles.

7. Forholdene må legges til rette for moderne formidling.

Utfordringene kan bare løses gjennom større og tidsmessige lokaler. Mange av museumsbygningene er identitetsbærere for landsdelenes storbyer. Gjennom sin høye alder er de blitt verneverdige. Mange av dem har en svært gunstig plassering i bybildet. De verken kan eller bør rives for å bygge nytt, men må skjønnsomt rehabiliteres. Da særlig med sikte på å oppfylle moderne formidlingsfunksjoner.

Et overordnet mål må være å sikre allerede eksisterende samlinger i forsvarlige lokaler. På kort sikt innebærer dette at det arbeidet som allerede er i gang med forsvarlig oppbevaring av objektene, må videreføres med kraft. Dette innebærer i de fleste tilfeller at samlingene vil være spredt på mange ulike steder. Det er en stor utfordring for samlingsforvaltningen. Det er en lite gunstig situasjon med tanke på gjenfinning og bruk til forskning og forvaltning. Det må derfor vurderes i hvilken utstrekning og hvor raskt disse løsningene kan avløses av nybygg som samler funksjonene lagring, konservering, samlingsforvaltning og plass til forskning, kultur- og naturforvaltningens behov, og undervisning. Det må videre vurderes hvor tett det er nødvendig å knytte disse funksjonene opp mot formidlingsfunksjonene. Universitetenes vurderinger er at det må frigjøres plass, men i enkelte tilfeller også bygges til nye arealer for å kunne ivareta behovene universitetsmuseene har for å møte de ulike publikumsgruppene på en tilfredsstillende måte.

Universitetet i Oslo

Departementet har satt i gang en konseptvurdering for et nytt Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo. Vurderingen er aktualisert på bakgrunn av Kultur- og kirke departementets planer om et nytt Nasjonalmuseum for kunst, arkitektur og design. Konseptvurderingen skal dekke alle museets funksjoner. Det er likevel ikke slik at alle funksjonene må dekkes i én bygning. Vurderingen vil derfor ta utgangspunkt i

- en bygning med alle funksjoner, inklusive vikingskipene, i ett kompleks
- en bygning uten vikingskip, men med fulle magasiner
- en bygning med vikingskip og med hovedtyngden av magasinene et annet sted
- en bygning uten vikingskip og med hovedtyngden av magasinene et annet sted.

Det er iverksatt en vurdering av Naturhistorisk museum med sikte på en utvidelse for å få fullverdige magasiner, bedre tilrettelegging for formidlingsvirksomhet og bedre arbeidsforhold for de ansatte. Det er foretatt alternativvurderinger der samling av magasinene med tilhørende lokaler for konservering og forskning for både Kulturhistorisk museum og Naturhistorisk museum inngår. Vurderingen viste at det var liten sambrukseffekt for de to museene. Vurderingen viste også at en utbygging på Tøyen ville medføre et mindre arealbehov i nybygg fordi mange av funksjonene kunne være igjen i de eksisterende bygningene. I og med at det er funnet en delvis løsning, midlertidig eller permanent, for Kulturhistorisk museum, er departementet kommet til at det mest rasjonelle vil være å vurdere en utbygging på Tøyen. Denne vurderingen vil omfatte eksisterende bygninger med sikte på renovering og modernisering for å møte dagens krav til moderne museumsdrift innenfor alle museets oppgaver.

Botanisk hage er også en viktig del av museets virksomhet. Det har i lang tid vært et ønske å erstatte dagens utstillingsveksthus med et mer moderne anlegg. Universitetet i Oslo har derfor på nytt fremmet forslag om et nytt utstillingsveksthus. Til dette er det kommet inn betydelige eksterne bidrag.

Universitetet i Bergen

Museumsbygningene er verneverdige, og særlig bygningen Naturhistorisk museum er et landemerke i byen. Universitetet er i ferd med å flytte magasinert materiale over i andre og sikrere lokaler. Målet er renovering og om- og påbygging av de gamle bygningene for formidlingsvirksomhet. Det er behov for tilleggsarealer blant annet for å gi plass til temporære utstillinger, bedre publikumsfasiliteter og undervisningsrom for skoleklasser. Dette innebærer at også de gjenstandene som nå er i utstillingene, må flyttes til andre lagre/magasiner.

Departementet har bedt Universitetet i Bergen om å videreføre det arbeidet som alt er satt i gang med å finne forsvarlige lokaler for magasinering av materialet. I den utstrekning det ikke skal tilbake til utstillingene, må det også finnes permanente magasiner for dette. Departementet har bedt universitetet arbeide videre med de planene det har for utviklingen av museet, rehabilitering av eldre bygninger og på lengre sikt samling av magasinene, og legge dem fram for departementet.

NTNU

Departementet har bedt NTNU om å videreføre de planlagte sikringsarbeidene og finne egnede løsninger for magasinering ved Vitenskapsmuseet. På bakgrunn av NTNUs planer om et nytt magasinbygg på Kalvskinnet i tilknytning til Vitenskapsmuseet, vil departementet vurdere dette som et alternativ.

Universitetet i Tromsø

Flytting av Tromsø Museum, Universitetsmuseet har ligget i planene for utviklingen av Universitetet i Tromsø siden det ble besluttet å legge det til Breivika. Ut fra de meldingene som er kommet om magasinsituasjonen ved museet, finner departementet at den mest hensiktsmessige og kostnads-effektive løsningen vil være å legge nye magasiner til Breivika. Ettersom utstillingslokalene vurderes som mindre kritiske, og fordi det vurderes ulike løsninger for plasseringen av disse på sikt, finner departementet at magasinsituasjonen må løses først. Departementet har derfor bedt universitetet om å prioritere dette, men mener at det ikke hindrer en samling av museet om dette fortsatt er ønskelig.

8.5 Tiltak*Nytt Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo*

Departementet har satt i gang konseptstudie for et nytt Kulturhistorisk museum ved Universitetet i Oslo, aktualisert av at Nasjonalmuseet for kunst,

arkitektur og design har planer om å overta Historisk museum.

Magasinbygg og renovering av Naturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Forholdene ved Naturhistorisk museum er mindre tilfredsstillende med dårlig sikring av samlingene. Nytt magasinbygg og renovering av eksisterende bygninger er den mest rasjonelle måten å løse utfordringene på og departementet har bedt Universitetet i Oslo om å fremme forslag om dette.

Renovering av museumsbygg, Universitetet i Bergen

Bygningene må renoveres og bygges om for formidlingsfunksjoner. En samling av samlingene i nye magasinbygg må vurderes senere.

Magasinbygg/renovering av eksisterende lokale for Vitenskapsmuseet, NTNU

Magasinsituasjonen ved Vitenskapsmuseet er mindre tilfredsstillende. Leie av egnede lokaler, alternativt nytt magasinbygg, må vurderes sammen med en renovering av eksisterende lokaler.

Magasinbygg for Tromsø Museum, Universitetsmuseet

Oppgradering av eksisterende lagerlokaler til fullgod standard er lite regningssvarende, og samlingene er spredt. Den mest kostnadseffektive løsningen er et nytt magasinbygg.

9 Økonomiske og administrative konsekvenser

Universitetsmuseene og Arkeologisk museum i Stavanger er de viktigste kildene for forvaltning av kultur- og naturarven. Museene er viktige ikke bare i et regionalt og nasjonalt perspektiv, men også i et videre europeisk og internasjonalt perspektiv. I de betydelige utbyggingsoppgavene som universitets- og høyskolesektoren har stått overfor siden begynnelsen av 1960-årene og fortsatt står midt oppe i, har oppmerksomheten overfor universitetsmuseenes oppgaver og behov blitt satt til side. Dersom universitetsmuseene fortsatt skal spille en viktig rolle som samfunnsinstitusjoner og kunne ta vare på sine uvurderlige samlinger på en forsvarlig måte, er man nødt til å øke innsatsen for å bringe museene opp på et forsvarlig nivå.

Det er viktig å vektlegge forskningen gjennom å bevare og fornye kompetansen museene har. Dette vil være et viktig grunnlag for og bidrag til kultur- og naturforvaltningen.

Vektleggingen av forsknings- og samlingsstrategier bør føre til større selektivitet både i hvilke oppdrag som utføres, og i hvilke objekter som tilføres samlingene. Dette er nødvendig for å få en kontrollert utvikling av samlingene.

Satsingen for å sikre og få oversikt over samlingene må videreføres. På kort sikt må det legges til rette for at samlingene blir lagret på en slik måte at de ikke forringes ytterligere. Dette vil i mange tilfelle føre til at samlingene ligger spredt og vanskelig tilgjengelig for samlingsforvaltning, forskning og formidling. På lengre sikt må det bygges fullgode magasiner som både sikrer samlingene og gjør dem tilgjengelige for konservering og forskning.

Formidlingsaspektet må vektlegges i større grad enn i dag, i form av både fysiske utstillinger og virtuelle utstillinger. Materialet må også gjøres tilgjengelig for forskning og formidling gjennom digital katalogisering og formidling slik at samlingene gjøres tilgjengelige uten at det er nødvendig med fysisk kontakt med gjenstandene. Museenes utstillingslokaler må rustes opp og moderniseres, i tillegg til at det må settes ytterligere kraft inn på oppgradering og modernisering av formidlingsvirksomheten.

Meldingen skisserer en rekke tiltak:

- vektlegging av forskning og forvaltningsgraving gjennom strategiske planer.
- etablering av et strategisk forskningsprogram for universitetsmuseene.
- større oppmerksomhet mot formidling gjennom modernisering av de fysiske utstillingene, samarbeid med andre museer og vitensentrene.
- videreføre tiltakene for sikring og digitalisering av samlingene.
- videreutvikling og standardisering av digitaliseringen av samlingene for å gjøre dem tilgjengelige for forskere nasjonalt og internasjonalt, samt for ulike grupper publikum, gjennom et nasjonalt digitalt universitetsmuseum.
- styrke styring og ledelse gjennom tettere dialog mellom departementer med museumsansvar og mellom Kunnskapsdepartementet, universitetene og universitetsmuseene gjennom tildelingsbrev og styringsdialog.
- oppgradering av bygningsmassen gjennom renovering og nybygg for å sikre samlingene og legge forholdene bedre til rette for forskning og formidling.

Tiltakene vil ha økonomiske konsekvenser og må gjennomføres på en balansert måte over tid.

Meldingen legger opp til at den økte satsingen skal benytte seg av eksisterende organer og strukturer. De administrative konsekvensene vil derfor bli begrenset.

Kunnskapsdepartementet vil sammen med Kultur- og kirke departementet komme tilbake til Stortinget dersom tilknytningsformen for Arkeologisk museum i Stavanger endres.

Kunnskapsdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Kunnskapsdepartementet av 14. mars 2008 om Tingenes tale blir sendt Stortinget.

Offentlige etater kan bestille flere eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Telefaks: 22 24 27 86

Abonnement, løssalg og pris fåes ved henvendelse til:
Akademika AS
Avdeling for offentlige publikasjoner
Postboks 84 Blindern
0314 OSLO
E-post: offpubl@akademika.no
Telefon: 22 18 81 00
Telefaks: 22 18 81 01
Grønt nummer: 800 80 960

Publikasjonen finnes på internett:
www.regjeringen.no

Omslagsillustrasjon:
Hesteskjelett fra Oseberggraven spent foran vognen.
Fotograf ukjent, ca. 1920, Kulturhistorisk museum,
Universitetet i Oslo

Trykk: 07 Gruppen AS - 03/2008

241 379
Trykksak